

Europeiska
unionens råd

Bryssel den 6 maj 2024
(OR. en)

9663/24
ADD 1

Interinstitutionellt ärende:
2024/0102(NLE)

AELE 35
MI 480
AND 8
SM 8

FÖRSLAG

från:	Europeiska kommissionens generalsekreterare, undertecknat av Martine DEPREZ, direktör
inkom den:	26 april 2024
till:	Thérèse BLANCHET, generalsekreterare för Europeiska unionens råd
Komm. dok. nr:	COM(2024) 191 final - Annex (Part 1/14)
Ärende:	BILAGA till Förslag till RÅDETS BESLUT om undertecknande på Europeiska unionens vägnar och om provisorisk tillämpning av avtalet om upprättande av en associering mellan Europeiska unionen och Furstendömet Andorra respektive Republiken San Marino

För delegationerna bifogas dokument – COM(2024) 191 final - Annex (Part 1/14).

Bilaga: COM(2024) 191 final - Annex (Part 1/14)

EUROPEISKA
KOMMISSIONEN

Bryssel den 26.4.2024
COM(2024) 191 final

ANNEX – PART 1/14

BILAGA

till

Förslag till RÅDETS BESLUT

**om undertecknande på Europeiska unionens vägnar och om provisorisk tillämpning av
avtalet om upprättande av en associering mellan Europeiska unionen och Furstendömet
Andorra respektive Republiken San Marino**

AVTAL
OM UPPRÄTTANDE AV EN ASSOCIERING MELLAN
EUROPEISKA UNIONEN
OCH FURSTENDÖMET ANDORRA
RESPEKTIVE REPUBLIKEN SAN MARINO

INGRESS

EUROPEISKA UNIONEN, nedan kallad EU,

å ena sidan,

och

FURSTENDÖMET ANDORRA, nedan kallat *Andorra*,

respektive

REPUBLIKEN SAN MARINO, nedan kallad *San Marino*,

å andra sidan,

SOM ERINRAR OM de nära historiska, geografiska, kulturella, politiska och ekonomiska banden mellan EU och varje associerad stat, även i form av befintliga avtal, samt de särskilda nära banden mellan varje associerad stat och en eller flera EU-medlemsstater,

SOM BEAKTAR de förbindelser som successivt har upprättats mellan EU och Andorra, bland annat till följd av avtalet genom skriftväxling mellan Europeiska ekonomiska gemenskapen och Andorra av den 28 juni 1990¹, samarbetsavtalet mellan Europeiska gemenskapen och Andorra av den 15 november 2004², det monetära avtalet mellan EU och Andorra av den 30 juni 2011³ och avtalet mellan Europeiska gemenskapen och Andorra av den 15 november 2004 om åtgärder likvärdiga med dem som föreskrivs i rådets direktiv 2003/48/EG om beskattning av inkomster från sparande i form av räntebetalningar och det åtföljande samförståndsavtalet av den 15 november 2004⁴ och dess ändringsprotokoll av den 12 februari 2016⁵,

SOM BEAKTAR de förbindelser som successivt har upprättats mellan EU och San Marino, bland annat till följd av avtalet om samarbete och tullunion mellan Europeiska ekonomiska gemenskapen och Republiken San Marino av den 16 december 1991⁶, det monetära avtalet mellan EU och San Marino av den 27 mars 2012⁷ och avtalet mellan Europeiska gemenskapen och Republiken San Marino om åtgärder likvärdiga med dem som föreskrivs i rådets direktiv 2003/48/EG om beskattning av inkomster från sparande i form av räntebetalningar och det tillhörande samförståndsavtalet av den 7 december 2004⁸ och dess ändringsprotokoll av den 8 december 2015⁹,

¹ EGT L 374, 31.12.1990, s. 16.

² EUT L 135, 28.5.2005, s. 14.

³ EUT C 369, 17.12.2011, s. 1.

⁴ EUT C 359, 4.12.2004, s. 33.

⁵ EUT L 268, 1.10.2016, s. 40.

⁶ EGT C 302, 22.11.1991, s. 12.

⁷ EUT C 121, 26.4.2012, s. 5.

⁸ EUT L 381, 28.12.2004, s. 33.

⁹ EUT C 346, 31.12.2015, s. 3.

SOM BEAKTAR de nära förbindelser de associerade staterna i århundraden har haft med sina grannländer, som nu är medlemsstater i EU, och att deras territorier omges av EU:s territorium,

SOM ÄR BESLUTNA att upprätta en associering för att fördjupa, diversifiera och upprätthålla sina förbindelser på grundval av värden som är gemensamma för EU och de associerade staterna, respekt för människans värdighet, frihet, demokrati, jämlikhet, rättsstaten och respekt för de mänskliga rättigheterna, inklusive rättigheter för personer som tillhör minoriteter, vilka utgör väsentliga delar av detta avtal,

SOM HAR FÖRBUNDIT SIG att främja dessa gemensamma värden i ett samhälle som kännetecknas av mångfald, icke-diskriminering, tolerans, rättvisa, solidaritet och jämställdhet mellan kvinnor och män,

SOM BETONAR EU:s beredvillighet att utveckla särskilda förbindelser med sina grannländer i syfte att upprätta ett område med välstånd och god grannsämja med ömsesidiga rättigheter och skyldigheter och möjligheten till gemensamma åtgärder som kännetecknas av nära och fredliga förbindelser som bygger på samarbete,

SOM STRÄVAR EFTER att upprätta en övergripande och enhetlig ram för förbindelserna mellan EU och de associerade staterna, med beaktande av den särskilda situationen i var och en av de associerade staterna, i enlighet med förklaring 3 till artikel 8 i fördraget om Europeiska unionen (EU-fördraget),

SOM ÄR FAST BESLUTNA att säkerställa de associerade staternas ekonomiska integration och respektive deltagande i EU:s inre marknad, särskilt dess fyra odelbara friheter: fri rörlighet för varor, personer, tjänster och kapital på grundval av gemensamma regler och lika villkor, med beaktande av den särskilda situationen i var och en av de associerade staterna och under iakttagande av deras och deras institutioners oberoende,

SOM ÄR BESLUTNA att genom associeringen förbättra de ekonomiska och affärsmässiga möjligheterna för enskilda och företag i de associerade parterna,

SOM ÄR FAST BESLUTNA att genom genomförandet av associeringen säkerställa enhetlighet på den inre marknaden, rättssäkerhet, enhetlig tolkning och tillämpning av detta avtal samt likabehandling av bland annat ekonomiska aktörer och medborgare inom associeringen,

SOM ERKÄNNER nödvändigheten att inrätta en lämplig institutionell ram för att säkerställa att detta avtal fungerar väl och att EU-rätten till fullo respekteras, inbegripet i synnerhet ett forum för dialog mellan de associerade parterna, förfaranden för tillsyn och tvistlösning samt Europeiska unionens domstols exklusiva behörighet för att säkerställa en enhetlig tolkning och tillämpning av detta avtal.

SOM STRÄVAR EFTER att bidra till att stärka samarbetet mellan ledamöter av Europaparlamentet och ledamöter av parlamenten i de associerade staterna samt mellan arbetsmarknadens och näringslivets partner i EU och de associerade staterna,

SOM UPPMÄRKSAMMAR EU:s och de associerade staternas ambition att basera sin associering på en hög nivå av hälso- och sjukvård, säkerhet och konsumentskydd,

SOM ÄR FAST BESLUTNA att bevara, skydda och förbättra miljöns kvalitet och att säkerställa ett varsamt och rationellt utnyttjande av naturresurserna i enlighet med principerna om hållbar utveckling, försiktighet och förebyggande åtgärder samt att främja människors och djurs välbefinnande,

SOM ÄR MEDVETNA om vikten av hållbar utveckling i dess ekonomiska, miljömässiga och sociala dimensioner och som önskar främja och bidra till uppnåendet av FN:s Agenda 2030 och dess mål för hållbar utveckling,

SOM ÅTER BEKRÄFTAR sitt engagemang för Förenta nationernas stadga, den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt målen och principerna för Europarådet och Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa,

SOM KONSTATERAR att upprättandet av associeringen stärker de bilaterala förbindelserna mellan unionen och var och en av de associerade staterna och därigenom uppmuntrar de associerade parterna att uppnå en allt större samsyn i bilaterala, regionala och internationella frågor av gemensamt intresse,

SOM, sedan de utväxlat sina fullmakter och funnit dem vara i god och behörig form, har enats om följande.

DEL I

MÅL, VÄRDEN OCH PRINCIPER

ARTIKEL 1

Mål

1. Genom detta avtal upprättas en associering mellan EU och Andorra respektive San Marino (nedan kallad *associeringen*).
2. Målen för denna associering är
 - a) att säkerställa de associerade staternas respektive deltagande i den inre marknaden, vilket inbegriper fri rörlighet för personer, varor, tjänster och kapital och lika villkor mellan var och en av dem och EU i enlighet med detta avtal, samt deras deltagande i tillhörande övergripande och åtföljande politik, med beaktande av varje associerad stats särskilda situation, och
 - b) att upprätta en lämplig ram för att utveckla och främja dialog och samarbete mellan EU och varje associerad stat på andra områden av gemensamt intresse.

ARTIKEL 2

Definitioner

I detta avtal gäller följande definitioner:

- a) *associerade stater*: Andorra respektive San Marino.
- b) *avtalsslutande parter*: EU, Andorra och San Marino.
- c) *associerade parter*: EU, den associerade parten å ena sidan, och antingen Andorra eller San Marino, den associerade parten å andra sidan.
- d) *avtal*: ramavtalet, ramprotokoll, protokoll för associerad stat och bilagor.
- e) *ramavtal*: avtalet utan protokoll och bilagor.
- f) *protokoll för associerad stat*: de protokoll för varje associerad stat och deras respektive bilagor som fastställer de särskilda villkoren för att uppnå målen och de inslag som är knutna till antagandet av regelverket för EU:s inre marknad.
- g) *ramprotokoll*: protokoll som är gemensamma för de tre avtalsslutande parterna.
- h) *bilagor till protokoll för associerad stat*: texter som innehåller de EU-rättsakter som omfattas av detta avtal, med eventuella anpassningar.

- i) *Europeiska unionens domstol* (nedan kallad *EU-domstolen*): domstolen och Europeiska unionens tribunal.

ARTIKEL 3

Värden

Detta avtal grundar sig på EU:s och de associerade staternas gemensamma värden: respekt för människans värdighet, frihet, demokrati, jämlikhet, rättsstaten och respekt för de mänskliga rättigheterna, inklusive rättigheter för personer som tillhör minoriteter. I ett samhälle som kännetecknas av mångfald, icke-diskriminering, tolerans, rättvisa, solidaritet och jämställdhet mellan kvinnor och män är dessa värden väsentliga delar av detta avtal.

ARTIKEL 4

Principer

För att uppnå de mål som anges i artikel 1 i ramavtalet ska de associerade parterna vidta alla lämpliga åtgärder, både allmänna och särskilda, för att säkerställa att de skyldigheter som följer av detta avtal fullgörs i enlighet med följande grundläggande principer:

- a) En väl fungerande och homogen inre marknad i EU baserad på enhetliga regler.

- b) Rättssäkerhet och likabehandling av ekonomiska aktörer och enskilda.
- c) Beaktande av den särskilda situationen i var och en av de associerade staterna.

ARTIKEL 5

Princip om icke-diskriminering

Inom detta avtals tillämpningsområde, och utan att det påverkar tillämpningen av någon särskild bestämmelse däri, ska all diskriminering på grund av nationalitet vara förbjuden.

DEL II

FRI RÖRLIGHET FÖR VAROR, PERSONER, TJÄNSTER OCH KAPITAL

KAPITEL 1

FRI RÖRLIGHET FÖR VAROR

ARTIKEL 6

Fri rörlighet för varor

Fri rörlighet för varor mellan de associerade parterna ska fastställas i enlighet med bestämmelserna i detta avtal.

ARTIKEL 7

Förbud mot tullar

Tullar på import och export och alla avgifter med motsvarande verkan ska vara förbjudna mellan de associerade parterna. Detta förbud ska tillämpas även på tullar av skattemässig karaktär.

ARTIKEL 8

Förbud mot kvantitativa begränsningar

Kvantitativa begränsningar av import och export och alla åtgärder med motsvarande verkan ska vara förbjudna mellan de associerade parterna.

ARTIKEL 9

Förbud mot eller restriktioner för import, export eller transitering

1. Detta avtal ska inte hindra sådana förbud mot eller restriktioner för import, export eller transitering som grundas på hänsyn till allmän moral, allmän ordning eller allmän säkerhet eller intresset att skydda människors och djurs hälsa och liv, att bevara växter, att skydda nationella skatter av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde eller att skydda industriell och kommersiell äganderätt. Sådana förbud eller restriktioner får dock inte utgöra ett medel för godtycklig diskriminering eller innefatta en förtäckt begränsning av handeln mellan de associerade parterna.

2. Åtgärder som har minst inverkan på den fria rörligheten för varor mellan de associerade parterna bör föredras. Varaktigheten för sådana åtgärder ska begränsas till vad som är absolut nödvändigt för att uppnå de mål som anges i punkt 1.

ARTIKEL 10

Intern beskattning

Ingen associerad part får, direkt eller indirekt, påföra produkter från den andra associerade parten någon intern beskattning av något slag, utöver den beskattning som direkt eller indirekt påförs liknande inhemska produkter. En associerad part får inte heller påföra produkter från den andra associerade parten någon intern beskattning av sådant slag att den indirekt skyddar andra produkter.

ARTIKEL 11

Tillämpning av EU:s gemensamma tulltaxa

I sina förbindelser med tredjeländer ska de associerade staterna tillämpa EU:s gemensamma tulltaxa i enlighet med bestämmelserna i respektive protokoll för associerad stat.

ARTIKEL 12

Tillämpning av EU:s gemensamma handelspolitik

I sina förbindelser med tredjeländer ska de associerade staterna tillämpa EU:s gemensamma handelspolitik, inbegripet EU:s handelspolitiska skyddsåtgärder, i enlighet med bilaga XXV till varje protokoll för associerad stat.

ARTIKEL 13

Andra regler

1. Särskilda bestämmelser och arrangemang fastställs i
 - a) bilaga I till varje protokoll för associerad stat, när det gäller livsmedelssäkerhet och veterinära och fytosanitära frågor,
 - b) bilaga II till varje protokoll för associerad stat, när det gäller tekniska föreskrifter, standarder, provning och certifiering,
 - c) bilaga III till varje protokoll för associerad stat, när det gäller produktansvar,
 - d) bilaga IV till varje protokoll för associerad stat, när det gäller energi,
 - e) bilaga XXIII till varje protokoll för associerad stat, när det gäller tullagstiftning,
 - f) bilaga XXIV till varje protokoll för associerad stat, när det gäller jordbrukslagstiftning, och
 - g) bilaga XXV till varje protokoll för associerad stat, när det gäller andra aspekter än de som omfattas av artikel 12 i ramavtalet.
2. De särskilda bestämmelser och arrangemang som avses i punkt 1 ska tillämpas på alla produkter om inte annat anges.

KAPITEL 2

FRI RÖRLIGHET FÖR PERSONER, ARBETSTAGARE OCH EGENFÖRETAGARE

ARTIKEL 14

Fri rörlighet för arbetstagare

1. Fri rörlighet för arbetstagare ska säkerställas mellan de associerade parterna.
2. Denna fria rörlighet ska innebära att all eventuell diskriminering av arbetstagare från EU:s medlemsstater och från den berörda associerade staten på grund av nationalitet avskaffas vad gäller anställning, ersättning och övriga arbets- och anställningsvillkor.
3. Den ska, med förbehåll för de begränsningar som grundas på hänsyn till allmän ordning, allmän säkerhet eller folkhälsa, innefatta rätt att
 - a) anta faktiska erbjudanden om anställning,
 - b) för detta ändamål röra sig fritt på EU-medlemsstaternas och den berörda associerade statens territorium,
 - c) vistas på en EU-medlemsstats eller den berörda associerade statens territorium i syfte att arbeta i enlighet med de lagar och andra författningar som gäller för anställning av medborgare i den staten,

- d) stanna kvar på en EU-medlemsstats eller den berörda associerade statens territorium efter att ha varit anställd där.
- 4. Bestämmelserna i denna artikel ska inte tillämpas på anställning i offentlig tjänst.
- 5. Protokollen för associerad stat, särskilt bilaga V till varje protokoll för associerad stat, innehåller särskilda bestämmelser om fri rörlighet för arbetstagare.

ARTIKEL 15

Social trygghet för arbetstagare och egenföretagare

För att tillhandahålla fri rörlighet för arbetstagare och egenföretagare ska de associerade parterna på området för social trygghet, i enlighet med bilaga VI till varje protokoll för associerad stat, särskilt säkerställa att följande gäller för arbetstagare och egenföretagare och deras familjemedlemmar:

- a) Att alla perioder som beaktas enligt lagstiftningen i de olika länderna läggs samman för förvärvande och bibehållande av rätten till förmåner och för beräkning av förmånernas storlek.
- b) Att förmåner betalas ut till personer som är bosatta på de associerade parternas territorier.

ARTIKEL 16

Ömsesidigt erkännande av examensbevis

För att underlätta för personer att starta och utöva verksamhet som arbetstagare och egenföretagare ska de associerade parterna vidta de åtgärder som krävs, i enlighet med bilaga VII till varje protokoll för associerad stat, avseende ömsesidigt erkännande av examensbevis och andra behörighetsbevis och samordning av de associerade parternas bestämmelser i lagar och andra författningar om rätten att starta och utöva verksamhet för arbetstagare och egenföretagare.

KAPITEL 3

ETABLERINGSFRIHET

ARTIKEL 17

Etableringsfrihet

1. Etableringsfriheten mellan de associerade parterna ska säkerställas i enlighet med bestämmelserna i detta avtal.
2. Varje inskränkning av etableringsfriheten för medborgare i en EU-medlemsstat eller den berörda associerade staten på någon annan av dessa staters territorium ska vara förbjuden. Detta ska även gälla för inrättandet av kontor, filialer eller dotterbolag av medborgare i en EU-medlemsstat eller den berörda associerade staten som är etablerade på någon av dessa staters territorium.
3. Etableringsfriheten ska innefatta rätt att påbörja och utöva verksamhet som egenföretagare samt rätt att bilda och driva företag, särskilt bolag såsom de definieras i artikel 20.2 i ramavtalet, på de villkor som etableringslandets lagstiftning föreskriver för egna medborgare, om inte annat följer av bestämmelserna i kapitel 5.
4. Bilagorna VIII–XI och XXII till varje protokoll för associerad stat, samt ramprotokoll 3, innehåller särskilda bestämmelser om etableringsfriheten.

ARTIKEL 18

Myndighetsutövning

Bestämmelserna i detta kapitel ska, i den utsträckning som en viss associerad part är berörd, inte omfatta verksamhet som i den associerade parten, även tillfälligt, är förenad med utövandet av offentlig makt.

ARTIKEL 19

Särskilda bestämmelser av hänsyn till allmän ordning, allmän säkerhet och folkhälsa

Bestämmelserna i detta kapitel och åtgärder som vidtagits i enlighet med dessa ska inte hindra tillämpningen av bestämmelser i lagar och andra författningar som föreskriver särskild behandling av medborgare i en EU-medlemsstat eller berörd associerad stat och som grundas på hänsyn till allmän ordning, allmän säkerhet eller folkhälsa.

ARTIKEL 20

Tillämpningsområde och definition av bolag

1. Bolag som bildats i enlighet med lagstiftningen i en EU-medlemsstat eller berörd associerad stat och som har sitt säte, sitt huvudkontor eller sin huvudsakliga verksamhet på den statens territorium ska vid tillämpningen av detta kapitel behandlas på samma sätt som fysiska personer som är medborgare i EU:s medlemsstater eller den berörda associerade staten.

2. Med *bolag* förstås bolag eller företag enligt civil- eller handelslagstiftning, inbegripet kooperativa sammanslutningar samt andra offentligrättsliga eller privaträttsliga juridiska personer, med undantag av sådana som inte drivs i vinstsyfte.

ARTIKEL 21

Kapitalplacering i bolag

En EU-medlemsstat eller den berörda associerade staten ska ge medborgare i den andra staten samma behandling som dess egna medborgare när det gäller kapitalplacering i bolag enligt definitionen i artikel 20.2 i ramavtalet, utan att det påverkar tillämpningen av övriga bestämmelser i detta avtal.

ARTIKEL 22

Ömsesidigt erkännande av examensbevis

Artikel 16 i ramavtalet är tillämplig på de frågor som omfattas av detta kapitel.

ARTIKEL 23

Särskilda bestämmelser

Etableringsfriheten på transportområdet regleras i kapitel 6.

KAPITEL 4

FRIHET ATT TILLHANDAHÅLLA TJÄNSTER

ARTIKEL 24

Frihet att tillhandahålla tjänster

1. Friheten att tillhandahålla tjänster mellan de associerade parterna ska säkerställas i enlighet med detta avtal.
2. Varje inskränkning i friheten att tillhandahålla tjänster mellan de associerade parterna ska vara förbjuden med avseende på medborgare i den berörda associerade staten eller i en EU-medlemsstat som är etablerade i en annan stat än mottagaren av tjänsten.
3. Som *tjänster* ska anses tjänster som normalt utförs mot ersättning, i den utsträckning de inte omfattas av bestämmelserna om fri rörlighet för varor, kapital och personer.
4. Tjänster ska särskilt omfatta verksamhet
 - a) av industriell karaktär,
 - b) av kommersiell karaktär,
 - c) inom hantverk,

- d) inom kvalificerade yrken.

Utan att det påverkar tillämpningen av bestämmelserna i kapitel 3 får den person som tillhandahåller en tjänst tillfälligt utöva sin verksamhet i den stat där tjänsten tillhandahålls på samma villkor som denna stat uppställer för sina egna medborgare.

5. Bilagorna IX–XI till varje protokoll för associerad stat, och ramprotokoll 3, innehåller särskilda bestämmelser om friheten att tillhandahålla tjänster.

ARTIKEL 25

Icke-diskriminering

Så länge inskränkningar i friheten att tillhandahålla tjänster inte har avskaffats mellan de associerade parterna, ska parterna tillämpa dessa inskränkningar på alla personer som tillhandahåller tjänster enligt artikel 24.2 i ramavtalet utan att göra åtskillnad i fråga om nationalitet eller hemvist.

ARTIKEL 26

Särskilda bestämmelser

1. Friheten att tillhandahålla tjänster på transportområdet regleras i kapitel 6.
2. Artiklarna 16, 18, 19 och 20 i ramavtalet är tillämpliga på de frågor som omfattas av detta kapitel.

KAPITEL 5

FRI RÖRLIGHET FÖR KAPITAL

ARTIKEL 27

Kapitalrörelser

1. Inom ramen för bestämmelserna i detta avtal ska restriktioner för kapitalrörelser mellan de associerade parterna vara förbjudna.
2. Inom ramen för bestämmelserna i detta avtal ska restriktioner för betalningar mellan de associerade parterna vara förbjudna.
3. Bilaga XII till varje protokoll för associerad stat innehåller särskilda bestämmelser om fri rörlighet för kapital och betalningar.

ARTIKEL 28

Åtgärder som är förenliga med den fria rörligheten för kapital

1. Artikel 27 i ramavtalet ska inte påverka EU-medlemsstaternas och de associerade staternas rätt att
 - a) tillämpa de berörda bestämmelser i sin skattelagstiftning som gör åtskillnad mellan skattebetalare som inte befinner sig i samma situation i fråga om hemvist eller den plats där deras kapital har investerats,

- b) vidta alla nödvändiga åtgärder för att förhindra överträdelser av nationella lagar och andra författningar, särskilt i fråga om beskattning och tillsyn över finansinstitut, eller att i administrativt eller statistiskt informationssyfte fastställa förfaranden för deklaration av kapitalrörelser eller att vidta åtgärder som är motiverade med hänsyn till allmän ordning eller allmän säkerhet.
2. Bestämmelserna i detta kapitel ska inte påverka tillämpligheten av sådana restriktioner för etableringsrätten som är förenliga med detta avtal.
3. De åtgärder och förfaranden som avses i punkterna 1 och 2 får inte utgöra ett medel för godtycklig diskriminering eller en förtäckt begränsning av den fria rörligheten för kapital och betalningar.

ARTIKEL 29

Restriktioner i fall av betalningsbalanssvårigheter

Om en EU-medlemsstat som inte har euron som valuta eller en associerad stat har svårigheter eller allvarligt hotas av svårigheter i fråga om sin betalningsbalans, antingen till följd av en allmän obalans i betalningsbalansen eller på grund av den typ av valuta som den förfogar över, och om sådana svårigheter särskilt kan äventyra detta avtals funktion, får EU-medlemsstaten eller den berörda associerade staten vidta skyddsåtgärder.

ARTIKEL 30

Skyddsåtgärder med avseende på kapitalrörelser eller betalningar

Under exceptionella omständigheter, allvarliga svårigheter, eller risk för sådana, för EU:s ekonomiska och monetära unions funktion får EU anta eller bibehålla skyddsåtgärder med avseende på kapitalrörelser eller betalningar under en period på högst sex månader, så länge sådana åtgärder är absolut nödvändiga.

ARTIKEL 31

Genomförande av skyddsåtgärder

EU, å ena sidan, och varje associerad stat, å andra sidan, ska använda sina interna förfaranden för genomförandet av bestämmelserna i artikel 29 i ramavtalet.

ARTIKEL 32

Gemensamma kommitténs roll vid skyddsåtgärder

1. Alla åtgärder som avses i artikel 29 i ramavtalet ska omedelbart anmälas till gemensamma kommittén som inrättas genom artikel 76 i ramavtalet.

2. Alla åtgärder som avses i artikel 29 i ramavtalet ska bli föremål för samråd och informationsutbyte inom gemensamma kommittén före och efter anmälan.
3. I de situationer som avses i artikel 29 i ramavtalet, när en plötslig kris i betalningsbalansen inträffar och de förfaranden som anges i punkt 2 i den här artikeln inte kan följas, får EU-medlemsstaten eller den berörda associerade staten, som en försiktighetsåtgärd, vidta nödvändiga skyddsåtgärder. Sådana åtgärder får endast orsaka minsta möjliga störning av detta avtals funktion och får inte vara mer omfattande än vad som är absolut nödvändigt för att avhjälpa de plötsliga svårigheter som har uppstått.
4. När åtgärder vidtas enligt punkt 3 i denna artikel ska de anmälas senast den dag då åtgärderna träder i kraft, och det informationsutbyte och det samråd som avses i punkt 2 i denna artikel ska därefter äga rum så snart som möjligt.

KAPITEL 6

TRANSPORTER

ARTIKEL 33

Tillämpningsområde för kapitel 6

1. Detta avtal omfattar kombinerade transporter, vägtransporter, järnvägstransporter, transporter på inre vattenvägar och till sjöss, inbegripet tjänster med anknytning till dessa transportsätt.
2. Transportmålen i detta avtal ska eftersträvas i enlighet med artiklarna 34–37 i ramavtalet och bestämmelserna i bilaga XIII till varje protokoll för associerad stat.

ARTIKEL 34

Icke-diskriminerande tillämpning av inhemska regler

En associerad parts bestämmelser avseende kombinerade transporter, järnvägstransporter, vägtransporter, transporter på inre vattenvägar och till sjöss som inte omfattas av bilaga XIII till varje protokoll för associerad stat får inte vara mindre gynnsamma när det gäller direkta eller indirekta effekter på den andra associerade partens transportföretag jämfört med inhemska transportföretag från den associerade parten.

ARTIKEL 35

Statligt stöd inom transportsektorn

Stöd till transporttjänster är förenligt med detta avtal, om det tillgodoser behovet av samordning av transporter eller om det innebär ersättning för allmän trafikplikt.

ARTIKEL 36

Förbud mot diskriminerande fraktsatser eller befordringsvillkor

1. Vid transporter på de associerade parternas territorium ska all sådan diskriminering vara förbjuden som består i att transportföretag tillämpar olika fraktsatser och olika befordringsvillkor för att frakta samma slag av gods samma väg på grund av godsets ursprungs- eller bestämmelseland.
2. Gemensamma kommittén ska, på eget initiativ eller på begäran av en associerad part, undersöka alla fall av diskriminering som omfattas av denna artikel och fatta nödvändiga beslut inom ramen för sina egna interna regler.

ARTIKEL 37

Avgifter för gränspassage

Pålagor eller avgifter vid gränspassage som transportföretag tar ut utöver fraktsatserna får inte överstiga vad som är skäligt, sedan de kostnader som gränspassagen faktiskt föranlett beaktats. De associerade parterna ska sträva efter att gradvis minska dessa kostnader.

DEL III

KONKURRENS OCH ANDRA GEMENSAMMA REGLER

KAPITEL 1

REGLER FÖR FÖRETAG

ARTIKEL 38

Avtal, beslut och samordnade förfaranden

1. Följande är förbjudet som oförenligt med tillämpningen av detta avtal: Alla avtal mellan företag, beslut av företagssammanslutningar och samordnade förfaranden som kan påverka handeln mellan de associerade parterna och som har till syfte eller resultat att hindra, begränsa eller snedvrider konkurrensen på de associerade parternas territorium, särskilt sådana som innebär att

- a) inköps- eller försäljningspriser eller andra affärsvillkor direkt eller indirekt fastställs,
- b) produktion, marknader, teknisk utveckling eller investeringar begränsas eller kontrolleras,
- c) marknader eller inköpskällor delas upp,

- d) skiljaktiga villkor tillämpas för likvärdiga transaktioner med andra handelspartner, varigenom dessa får en konkurrensnackdel,
- e) det ställs som villkor för att ingå avtal att den andra parten åtar sig ytterligare förpliktelser, som varken till sin natur eller enligt handelsbruk har något samband med föremålet för avtalet.

2. Avtal eller beslut som är förbjudna enligt denna artikel är ogiltiga.

3. Punkt 1 får dock förklaras icke tillämplig när det gäller

- avtal eller grupper av avtal mellan företag,
- beslut eller grupper av beslut av företagssammanslutningar, eller
- samordnade förfaranden eller grupper av samordnade förfaranden

som bidrar till att förbättra produktionen eller distributionen av varor eller till att främja tekniskt eller ekonomiskt framåtskridande, samtidigt som konsumenterna tillförsäkras en skälig andel av den vinst som därigenom uppnås och som inte

- a) ålägger de berörda företagen begränsningar som inte är nödvändiga för att uppnå dessa mål,
- b) ger dessa företag möjlighet att sätta konkurrensen ur spel för en väsentlig del av varorna i fråga.

ARTIKEL 39

Missbruk av en dominerande ställning

Ett eller flera företags missbruk av en dominerande ställning på de associerade parternas territorium eller på en väsentlig del av detta ska vara förbjuden som oförenlig med tillämpningen av detta avtal, i den mån det kan påverka handeln mellan de associerade parterna.

Sådant missbruk kan särskilt bestå i att

- a) direkt eller indirekt påtvinga någon oskäligen höga inköps- eller försäljningspriser eller andra oskäligen affärsvillkor,
- b) begränsa produktion, marknader eller teknisk utveckling till nackdel för konsumenterna,
- c) tillämpa skiljaktiga villkor för likvärdiga transaktioner med andra handelspartner, varigenom dessa får en konkurrensnackdel,
- d) det ställs som villkor för att ingå avtal att den andra parten åtar sig ytterligare förpliktelser, som varken till sin natur eller enligt handelsbruk har något samband med föremålet för avtalet.

ARTIKEL 40

Kommissionens behörighet

Om handeln mellan EU:s medlemsstater sannolikt kommer att påverkas är Europeiska kommissionen ensam behörig att tillämpa bestämmelserna i detta kapitel.

ARTIKEL 41

Bedömningskriterier för förbjudna metoder

Alla metoder som är förbjudna enligt artiklarna 38 och 39 i detta ramavtal måste bedömas i enlighet med de kriterier som följer av tillämpningen av artiklarna 101 och 102 i EUF-fördraget samt all i EU gällande sekundärlagstiftning. Dessa bestämmelser anges i bilaga XIV till varje protokoll för associerad stat.

ARTIKEL 42

Offentliga företag och företag som beviljas särskilda eller exklusive rättigheter eller anförtros tillhandahållandet av tjänster av allmänt ekonomiskt intresse

1. Beträffande offentliga företag och företag som antingen EU-medlemsstater eller associerade stater beviljar särskilda eller exklusiva rättigheter får de senare inte vidta och inte heller bibehålla någon åtgärd som strider mot reglerna i detta avtal, i synnerhet reglerna i detta kapitel.

2. Företag som anförtros tillhandahållandet av tjänster av allmänt ekonomiskt intresse eller som har karaktären av fiskala monopol ska omfattas av detta avtal, särskilt dess konkurrensregler, i den mån tillämpningen av dessa regler inte rättsligt eller i praktiken hindrar att de särskilda uppgifter som tilldelats dem fullgörs. Utvecklingen av handeln får inte påverkas i en omfattning som skulle strida mot de associerade parternas intresse.

ARTIKEL 43

Produktion av och handel med jordbruksprodukter

Detta kapitel ska tillämpas på produktion av och handel med jordbruksprodukter inom de gränser som fastställs i rättsakter som antagits i enlighet med artikel 42 i EUF-fördraget för tillämpningen av artiklarna 101 och 102 i det fördraget på produktion av och handel med jordbruksprodukter.

KAPITEL 2

STATLIGT STÖD

ARTIKEL 44

Allmänna principer

1. Om inte annat föreskrivs i detta avtal, är allt stöd som ges av de associerade staterna eller EU-medlemsstater eller med hjälp av statliga medel, av vilket slag det än är, som snedvrider eller hotar att snedvrider konkurrensen genom att gynna vissa företag eller produktionen av vissa varor, oförenligt med tillämpningen av detta avtal i den utsträckning det påverkar handeln mellan de associerade parterna.

2. Följande ska anses vara förenligt med detta avtal:

- a) Stöd av social karaktär som ges till enskilda konsumenter, under förutsättning att stödet ges utan diskriminering med avseende på varornas ursprung.
- b) Stöd för att avhjälpa skador som orsakats av naturkatastrofer eller andra exceptionella händelser.

3. Följande kan anses vara förenligt med tillämpningen av detta avtal:

- a) Stöd för att främja den ekonomiska utvecklingen i regioner där levnadsstandarden är onormalt låg eller där det råder allvarlig brist på sysselsättning.

- b) Stöd för att främja genomförandet av viktiga projekt av gemensamt europeiskt intresse eller för att avhjälpa en allvarlig störning i en EU-medlemsstats eller en associerad stats ekonomi.
- c) Stöd för att underlätta utveckling av vissa näringsverksamheter eller vissa ekonomiska områden, när ett sådant stöd inte i negativ riktning påverkar handelsvillkoren mellan de associerade parterna i en omfattning som strider mot någon parts intressen.
- d) Stöd för att främja kultur och bevarande av kulturarvet, inbegripet bevarande av naturvärden eller kulturella värden, när ett sådant stöd inte i negativ riktning påverkar handelsvillkoren mellan de associerade parterna i en omfattning som strider mot någon parts intressen.

ARTIKEL 45

Öppenhet

De associerade parterna ska säkerställa öppenhet i fråga om statligt stöd inom ramen för detta avtal. I detta syfte ska varje associerad part säkerställa att följande information offentliggörs om varje enskilt tilldelat stöd som överstiger det belopp som fastställs i EU:s regelverk:

- a) Den fullständiga texten till de enskilda stödordningarna eller besluten om beviljande av stöd samt genomförandebestämmelserna.
- b) Namn på den beviljande myndigheten.
- c) Namn på de enskilda stödmottagarna.

- d) Form och belopp av stöd som beviljats varje stödmottagare.
- e) Datum för beviljande, typ av företag.
- f) Region där stödmottagaren är etablerad.
- g) Stödmottagarens huvudsakliga ekonomiska verksamhetssektor.

Europeiska kommissionen får ange närmare uppgifter om dessa krav på offentliggörande.

ARTIKEL 46

Kommissionens granskning av statligt stöd

1. Europeiska kommissionen ska underrättas i så god tid att den kan yttra sig om alla planer från de associerade staternas sida att bevilja eller ändra stöd. Om den anser att ett projekt inte är förenligt med den inre marknaden ska den utan dröjsmål inleda det förfarande som fastställs i punkt 3. Den berörda associerade staten får inte genomföra de avsedda åtgärderna förrän detta förfarande har resulterat i ett slutgiltigt beslut.

2. Europeiska kommissionen ska i samarbete med de associerade staterna fortlöpande granska alla stödsystem som finns i dessa stater. Den ska till dessa lämna förslag till lämpliga åtgärder som krävs med hänsyn till den pågående utvecklingen eller den inre marknadens funktion. Inom ett år efter detta avtals ikraftträdande ska de associerade staterna göra en heltäckande inventering av de stödordningar som inrättats innan detta avtal trädde i kraft och anpassa dessa stödordningar till de kriterier som avses i artikel 44 i ramavtalet inom två år från detta avtals ikraftträdande.

3. Om Europeiska kommissionen, efter att ha gett berörda parter tillfälle att yttra sig, finner att stöd som lämnas av en associerad stat eller med statliga medel inte är förenligt med den inre marknaden, eller att sådant stöd missbrukas, ska den besluta om att den associerade staten ska avskaffa eller ändra detta stöd inom den tidsfrist som kommissionen fastställer.

4. Om den associerade staten inte rättar sig efter beslutet inom den fastställda tidsfristen får kommissionen hänskjuta ärendet direkt till EU-domstolen.

ARTIKEL 47

Tolkning och tillämpning av reglerna om statligt stöd

1. Genom undantag från artikel 81 förbinder sig de associerade parterna att tillämpa och tolka artiklarna 44, 45 och 46 i ramavtalet i enlighet med kriterierna för tillämpning av bestämmelserna i artiklarna 106, 107, 108 och 93 i EUF-fördraget samt all i EU gällande sekundärlagstiftning.

2. De bestämmelser som avses i punkt 1 anges i bilaga XV till varje protokoll för associerad stat.
3. Utan att det påverkar tillämpningen av punkt 1 får gemensamma kommittén anta beslut om ändring av bilaga XV till varje protokoll för associerad stat.

ARTIKEL 48

Produktion av och handel med jordbruksprodukter

Reglerna om statligt stöd är inte tillämpliga på produktion av och handel med jordbruksprodukter enligt förteckningen i bilaga I till EUF-fördraget.

KAPITEL 3

ANDRA GEMENSAMMA REGLER

ARTIKEL 49

Upphandling och immateriella, industriella och kommersiella rättigheter

1. Bilaga XVI till varje protokoll för associerad stat innehåller särskilda bestämmelser och arrangemang tillämpliga på upphandling. Om inte annat föreskrivs ska dessa bestämmelser och arrangemang tillämpas på alla de varor och tjänster som anges i den bilagan.
2. Bilaga XVII till varje protokoll för associerad stat innehåller särskilda bestämmelser och arrangemang tillämpliga på immateriella, industriella och kommersiella rättigheter. Om inte annat föreskrivs ska dessa bestämmelser och arrangemang tillämpas på alla varor och tjänster.

DEL IV

ÖVERGRIPANDE BESTÄMMELSER RÖRANDE DE FYRA FRIHETERNA

KAPITEL 1

SOCIALPOLITIK

ARTIKEL 50

Förbättring av arbetsvillkor

De associerade parterna är överens om behovet av att främja förbättrade arbetsvillkor och en förbättrad levnadsstandard för arbetstagare.

ARTIKEL 51

Arbetstagares hälsa och säkerhet

1. De associerade parterna ska ägna särskild uppmärksamhet åt att främja förbättringar, särskilt i arbetsmiljön, när det gäller arbetstagarnas hälsa och säkerhet. För att bidra till att uppnå detta mål ska minimikrav tillämpas för gradvis genomförande, med beaktande av de villkor och tekniska regler som gäller i de associerade parterna. Dessa minimikrav ska inte hindra någon associerad part från att bibehålla eller införa strängare åtgärder för skydd av arbetsvillkor som är förenliga med detta avtal.

2. De bestämmelser som innehåller de minimikrav som avses i punkt 1 anges i bilaga XVIII till varje protokoll för associerad stat.

ARTIKEL 52

Arbetsrätt

På det arbetsrättsliga området ska de associerade parterna vidta de åtgärder som är nödvändiga för att säkerställa att detta avtal fungerar väl. Dessa åtgärder anges i bilaga XVIII till varje protokoll för associerad stat.

ARTIKEL 53

Lika lön för lika arbete för kvinnor och män

1. Varje associerad part ska säkerställa och upprätthålla tillämpningen av principen om lika lön för lika arbete för kvinnor och män.

I denna artikel avses med *lön* den gängse grund- eller minimilönen samt alla övriga förmåner i form av kontanter eller naturaförmåner som arbetstagaren, direkt eller indirekt, får av arbetsgivaren på grund av anställningen.

Lika lön utan könsdiskriminering innebär att

a) ackordslön för lika arbete ska fastställas enligt samma beräkningsgrunder,

b) tidlön ska vara lika för lika arbete.

2. Bilaga XVIII till varje protokoll för associerad stat innehåller särskilda bestämmelser för genomförandet av punkt 1.

ARTIKEL 54

Likabehandling av kvinnor och män

De associerade parterna ska främja respekten för principen om likabehandling av kvinnor och män genom att genomföra de bestämmelser som anges i bilaga XVIII till varje protokoll för associerad stat.

ARTIKEL 55

Dialog mellan arbetsmarknadens parter

De associerade parterna ska sträva efter att främja dialogen mellan arbetsmarknadens parter, även på europeisk nivå.

KAPITEL 2

KONSUMENTSKYDD

ARTIKEL 56

Konsumentskydd

Bilaga XIX till varje protokoll för associerad stat innehåller bestämmelser om konsumentskydd.

KAPITEL 3

MILJÖ OCH KLIMAT

ARTIKEL 57

Miljö- och klimatmål

1. De associerade parternas miljö- och klimatåtgärder ska ha följande mål:
 - a) Att bevara, skydda och förbättra miljön.
 - b) Att bidra till att skydda människors hälsa.
 - c) Att säkerställa ett varsamt och rationellt utnyttjande av naturresurserna.
 - d) Att främja åtgärder för att bekämpa klimatförändringarna.
2. De associerade parternas miljö- och klimatåtgärder ska bygga på principen om förebyggande åtgärder, principen om att miljöskador i första hand ska åtgärdas vid källan och principen om att förorenaren betalar. Miljöskyddskrav och klimatåtgärder ska vara en del av de associerade parternas politik i övrigt.

ARTIKEL 58

Skyddsåtgärder

Bilaga XX till varje protokoll för associerad stat innehåller de särskilda bestämmelser om skyddsåtgärder som ska tillämpas enligt artikel 57 i ramavtalet.

ARTIKEL 59

Strängare nationella åtgärder

De skyddsåtgärder som avses i artikel 58 i ramavtalet ska inte hindra någon associerad part från att bibehålla eller införa strängare skyddsåtgärder som är förenliga med detta avtal.

KAPITEL 4

STATISTIK

ARTIKEL 60

Samarbete på statistikområdet

1. De associerade parterna ska säkerställa att enhetliga och jämförbara statistiska uppgifter tas fram och sprids för att beskriva och övervaka alla relevanta ekonomiska, sociala och miljömässiga aspekter i de associerade staterna.
2. De associerade parterna ska i detta syfte utarbeta och använda harmoniserade metoder, definitioner och klassifikationer samt gemensamma program och förfaranden för att organisera det statistiska arbetet på lämplig administrativ nivå och vederbörligen beakta behovet av statistisk konfidentialitet.
3. Bilaga XXI till varje protokoll för associerad stat innehåller särskilda bestämmelser om statistik.
4. Ramprotokoll 5 innehåller särskilda bestämmelser om organisationen av samarbetet på statistikområdet.

KAPITEL 5

BOLAGSRÄTT

ARTIKEL 61

Bolagsrätt

Bilaga XXII till varje protokoll för associerad stat innehåller särskilda bestämmelser om bolagsrätt.

DEL V

SAMARBETE

ARTIKEL 62

Samarbete för att bekämpa bedrägerier

1. De associerade parterna åtar sig att effektivt bekämpa bedrägerier, korruption, smuggling och all annan olaglig verksamhet som påverkar EU:s ekonomiska intressen.

I detta syfte ska de behöriga myndigheterna i de associerade staterna, å ena sidan, och Europeiska kommissionen och Europeiska byrån för bedrägeribekämpning (Olaf), å andra sidan, ha ett nära samarbete, regelbundet samråda med varandra och bistå varandra inom ramen för sina respektive mandat. De associerade staternas behöriga myndigheter och Olaf får ingå administrativa överenskommelser om sitt samarbete.

Dessa överenskommelser ska ingås innan en associerad stat får ta emot EU-medel i samband med dess deltagande i program som finansieras av EU.

De associerade staterna ska samarbeta med EU i kampen mot bedrägerier och åta sig att gradvis anpassa sin politik och lagstiftning till EU:s bestämmelser om bedrägeribekämpning, dock utan att behöva harmonisera dem. Dessa bestämmelser förtecknas i protokollen för associerad stat.

2. De associerade parterna får utbyta bevis, analyser eller andra typer av uppgifter, inbegripet personuppgifter, i syfte att förebygga, upptäcka, utreda, lagföra och bestraffa, förvaltningsrättsligt och straffrättsligt, bedrägeri, korruption, smuggling och all annan olaglig verksamhet som påverkar deras respektive ekonomiska intressen.

De uppgifter och bevis som i någon form överförs eller erhålls enligt denna artikel ska vara sekretessbelagda och ges samma skydd som motsvarande uppgifter, inbegripet personuppgifter, har enligt den nationella lagstiftningen hos den associerade part som tagit emot uppgifterna och enligt de motsvarande bestämmelser som är tillämpliga på EU:s institutioner.

I synnerhet får sådana uppgifter och bevis inte meddelas andra personer än dem inom EU:s institutioner eller myndigheter i de associerade staterna vars arbetsuppgifter kräver att de känner till dem, och de får inte heller användas för andra ändamål än de som omfattas av denna artikel.

3. Olaf får utföra kontroller och inspektioner på plats av ekonomiska aktörer på den berörda associerade statens territorium om den associerade staten tar emot EU-medel inom ramen för program som finansieras av EU, om Olaf av Europeiska kommissionen har anförtrotts budgetgenomförandepgifter inom ramen för dessa program eller om bedräglig verksamhet i den associerade staten skadar EU:s tullar eller andra egna medel som identifierats genom ett beslut av gemensamma kommittén. De behöriga myndigheterna i den berörda associerade staten ska bistå Olaf i detta avseende inom ramen för det nära samarbete som avses i punkt 1.

Inom ramen för sina befogenheter och på grundval av en vederbörligen motiverad begäran till de behöriga myndigheterna i en associerad stat får Olaf utföra kontroller och inspektioner på plats hos ekonomiska aktörer på den associerade statens territorium i andra fall än de som anges i första stycket av denna punkt, förutsatt att den behöriga myndigheten inte invänder mot denna begäran.

ARTIKEL 63

Samarbete i andra frågor

1. De associerade parterna erkänner och åtar sig att tillämpa principerna om god förvaltning i skattefrågor, inbegripet befintliga internationella standarder för transparens och utbyte av information, rättvis beskattning och minimistandarder mot urholkning av skattebasen och överföring av vinster. De associerade parterna ska främja god förvaltning i skattefrågor, förbättra det internationella samarbetet på skatteområdet och underlätta skyddet av skatteintäkter.
2. De associerade parterna förbinder sig att inom fyra år från detta avtals ikraftträdande ändra protokollet för associerad stat så att det omfattar bestämmelser om ömsesidigt bistånd för indrivning av alla skattefordringar.

DEL VI

SAMARBETE UTÖVER DE FYRA FRIHETERNA

ARTIKEL 64

Samarbetsområden

De associerade parterna får stärka eller bredda sitt samarbete inom ramen för EU:s verksamhet på områdena för

- forskning och teknisk utveckling,
- informationstjänster,
- miljö,
- klimatfrågor,
- allmän och yrkesinriktad utbildning samt ungdomsfrågor,
- socialpolitik,
- konsumentskydd,

- små och medelstora företag,
- turism,
- audiovisuell politik,
- civilskydd,
- rättsligt samarbete i privaträttsliga frågor,
- kultur,
- kommunikation,
- transeuropeiska nät,
- regionalpolitik och
- folkhälsa

i den mån dessa frågor inte regleras av bestämmelserna i andra delar av detta avtal.

ARTIKEL 65

Dialog och samråd

1. De associerade parterna får stärka sin dialog med alla lämpliga medel, särskilt genom de förfaranden som föreskrivs i del VII, i syfte att identifiera områden och verksamheter där ett närmare samarbete kan bidra till att uppnå deras gemensamma mål på de områden som avses i artikel 64 i ramavtalet.
2. De associerade parterna får särskilt utbyta information och, på begäran av en av dem, samråda i gemensamma kommittén om planer eller förslag om upprättande eller ändring av ramprogram, särskilda program, åtgärder och projekt på de områden som avses i artikel 64 i ramavtalet.
3. Del VII ska i tillämpliga delar gälla med avseende på denna del när denna eller protokollen för associerad stat särskilt föreskriver detta.

ARTIKEL 66

Former för samarbete

Det samarbete som avses i artikel 64 i ramavtalet kan ske i någon av följande former:

- a) De associerade staternas deltagande i EU:s ramprogram, särskilda program, projekt eller andra åtgärder.

- b) Inrättande av gemensam verksamhet på särskilda områden, vilket kan inbegripa samråd kring eller samordning av verksamheter, sammanslagning av befintlig verksamhet och inrättande av tillfälliga gemensamma verksamheter.
- c) Formellt och informellt utbyte eller tillhandahållande av information.
- d) Gemensamma insatser för att uppmuntra viss verksamhet på de associerade parternas hela territorium.
- e) Parallell lagstiftning, i tillämpliga fall, med identiskt eller liknande innehåll.
- f) Samordning, när detta är av ömsesidigt intresse, av insatser och verksamhet via eller inom ramen för internationella organisationer och av samarbete med tredjeländer.

ARTIKEL 67

De associerade staternas deltagande i EU-program

Om samarbete sker i form av deltagande av de associerade staterna i ett av EU:s ramprogram, särskilda program, projekt eller andra åtgärder ska följande principer gälla:

- a) De associerade staterna ska ha tillgång till alla eller några delar av programmet.
- b) De associerade staternas status i de kommittéer som bistår kommissionen i förvaltningen eller utvecklingen av en EU-verksamhet till vilken de associerade staterna kan bidra ekonomiskt genom sitt deltagande ska fullt ut återspegla detta bidrag.

- c) EU-beslut, andra än sådana som rör EU:s allmänna budget, som direkt eller indirekt påverkar ett ramprogram, ett särskilt program, ett projekt eller en annan åtgärd i vilka de associerade staterna deltar genom ett beslut enligt detta avtal ska omfattas av bestämmelserna i artikel 65.3 i ramavtalet. Villkoren för fortsatt deltagande i verksamheten i fråga får ses över av gemensamma kommittén i enlighet med artikel 72 i ramavtalet.
- d) På projektnivå ska institutioner, företag, organisationer och medborgare i de associerade staterna ha samma rättigheter och skyldigheter i EU-programmet eller den andra åtgärden i fråga som de som gäller för partnerinstitutioner, företag, organisationer och medborgare i EU:s medlemsstater. Detsamma ska i tillämpliga delar gälla för deltagare i utbyten mellan EU:s medlemsstater och de associerade staterna inom ramen för verksamheten i fråga.
- e) Associerade stater, deras institutioner, företag, organisationer och medborgare ska ha samma rättigheter och skyldigheter i fråga om spridning, utvärdering och utnyttjande av resultat som de som gäller för EU:s medlemsstater, deras institutioner, företag, organisationer och medborgare.
- f) De associerade parterna förbinder sig att i enlighet med sina respektive regler och föreskrifter underlätta rörligheten för deltagare i program eller andra åtgärder i den utsträckning det är nödvändigt.

ARTIKEL 68

De associerade staternas finansiella deltagande

1. När det samarbete som avses i denna del inbegriper ett finansiellt deltagande av en associerad stat ska detta deltagande ske i någon av följande former:

a) De associerade staternas bidrag till följd av deras deltagande i EU:s verksamhet ska beräknas proportionellt

– utifrån åtagandebemyndigandena, och

– betalningsbemyndigandena,

införda varje år för EU i dess allmänna budget för varje budgetpost som motsvarar verksamheten i fråga.

Den proportionalitetsfaktor som avgör de associerade staternas bidrag ska vara summan av kvoten mellan, å ena sidan, bruttonationalprodukten till marknadspris i varje associerad stat och, å andra sidan, summan av bruttonationalprodukten till marknadspris i EU:s medlemsstater och den berörda associerade staten. Denna faktor ska för varje budgetår beräknas på grundval av de senaste statistiska uppgifterna.

Beloppet av de associerade staternas bidrag ska, både i åtagandebemyndiganden och i betalningsbemyndiganden, läggas till de belopp som förts upp för EU i den allmänna budgeten under varje budgetpost som motsvarar den berörda verksamheten.

De bidrag som de associerade staterna ska betala varje år ska fastställas på grundval av betalningsbemyndigandena.

Åtaganden som ingåtts av EU före de associerade staternas deltagande på grundval av detta avtal i verksamheten i fråga – samt de betalningar som följer av detta – ska inte ge upphov till något bidrag från de associerade staterna.

- b) De associerade staternas finansiella bidrag till följd av deras deltagande i vissa projekt eller annan verksamhet ska grundas på principen att varje associerad stat ska täcka sina egna kostnader och lämna ett lämpligt bidrag, vilket ska fastställas av gemensamma kommittén, till Europeiska unionens allmänna omkostnader,.
- c) Berörd gemensam kommitté ska fatta nödvändiga beslut om de associerade staternas bidrag till kostnaderna för verksamheten i fråga.

2. Närmare bestämmelser för genomförandet av denna artikel ska fastställas i det protokoll som avses i artikel 72 i ramavtalet.

ARTIKEL 69

Informationsutbyte mellan myndigheter

När samarbetet sker i form av informationsutbyte mellan myndigheter ska de associerade staterna ha samma rätt att erhålla och skyldighet att tillhandahålla information som EU:s medlemsstater, med förbehåll för krav på konfidentialitet, som ska fastställas av gemensamma kommittén.

ARTIKEL 70

Samarbete inom särskilda områden

Samarbetsarrangemangen fastställs i protokollen för associerad stat.

ARTIKEL 71

Befintligt samarbete

Om inte annat föreskrivs i ett protokoll för associerad stat ska samarbete som redan inletts mellan de associerade parterna på de områden som anges i artikel 64 i ramavtalet den dag då detta avtal träder i kraft därefter styras av de relevanta bestämmelserna i denna del och det protokollet för associerad stat.

ARTIKEL 72

De gemensamma kommittéernas roll

De gemensamma kommittéerna ska i enlighet med del VI fatta alla beslut som är nödvändiga för genomförandet av artiklarna 64–71 i ramavtalet och de åtgärder som följer av detta, vilket bland annat kan inbegripa att utarbeta, komplettera eller ändra bestämmelserna i protokollet för associerad stat om villkor för genomförandet av artikel 68 i ramavtalet, samt anta de övergångsarrangemang som krävs för genomförandet av artikel 71 i ramavtalet.

ARTIKEL 73

Nya samarbetsområden

De associerade parterna ska vidta nödvändiga åtgärder för att utveckla, stärka eller bredda samarbetet inom ramen för EU:s verksamhet på områden som inte anges i artikel 64 i ramavtalet, om ett sådant samarbete anses kunna bidra till uppnåendet av målen i detta avtal eller på annat sätt anses vara av ömsesidigt intresse. Sådana åtgärder kan omfatta en ändring av artikel 64 i ramavtalet genom tillägg av nya områden utöver dem som anges där.

ARTIKEL 74

Nationella åtgärder

Utan att det påverkar tillämpningen av bestämmelserna i andra delar av detta avtal ska bestämmelserna i denna del inte utesluta möjligheten för en associerad part att självständigt utarbeta, anta och genomföra åtgärder.

DEL VII

INSTITUTIONELLA BESTÄMMELSER

KAPITEL 1

ASSOCIERINGENS INSTITUTIONER

ARTIKEL 75

Associeringskommitté

1. Härmed inrättas en associeringskommitté bestående av företrädare för de avtalsslutande parterna. Associeringskommittén ska ha befogenhet att behandla alla allmänna frågor som omfattas av detta avtal och som kan uppstå mellan EU och de associerade staterna.
2. Ordförandeskapet i associeringskommittén ska innehas växelvis av de avtalsslutande parterna.
3. Associeringskommittén ska anta sin arbetsordning i samförstånd mellan de avtalsslutande parterna.
4. För att fullgöra sina uppgifter ska associeringskommittén sammanträda med den frekvens som anges i dess arbetsordning, minst en gång vartannat år. Den ska också sammanträda på initiativ av en av de avtalsslutande parterna i enlighet med sin arbetsordning.

ARTIKEL 76

Gemensamma kommittéer

1. Härmed inrättas två gemensamma kommittéer bestående av
 - a) företrädare för EU och Andorra som associerade parter (*gemensamma kommittén EU-Andorra*), respektive
 - b) företrädare för EU och San Marino som associerade parter (*gemensamma kommittén EU-San Marino*).

I detta ramavtal ska varje hänvisning till en gemensam kommitté förstås som en hänvisning till någon av dessa gemensamma kommittéer.

2. De gemensamma kommittéerna ska säkerställa att bestämmelserna i detta avtal genomförs på ett effektivt sätt och fungerar väl.

3. Inom respektive gemensam kommitté ska de associerade parterna utbyta synpunkter och information om frågor som omfattas av detta avtal. Samråden inom respektive gemensam kommitté ska särskilt behandla alla frågor som omfattas av detta avtal och som medför svårigheter vid tillämpning eller tolkning och som tas upp av en av de associerade parterna.

4. För att uppnå målen för detta avtal och genomföra samarbete på områden av gemensamt intresse och samtidigt säkerställa att EU:s inre marknad fungerar effektivt, så som den utvidgats till att omfatta de associerade staterna i enlighet med bestämmelserna och villkoren i detta avtal, särskilt protokollen för associerad stat, ska respektive gemensamma kommitté fatta alla beslut i enlighet med detta avtal.

5. De gemensamma kommittéerna ska genom beslut anta sina respektive arbetsordningar, som ska vara desamma i sak.
6. Ordförandeskapet i respektive gemensam kommitté ska innehas växelvis av de associerade parterna. De gemensamma kommittéernas sekretariat ska tillhandahållas av EU.
7. För att utföra sina uppgifter ska respektive gemensam kommitté sammanträda regelbundet, minst en gång om året, med intervall som ska fastställas i arbetsordningen. De ska också sammanträda på initiativ av sin ordförande eller på begäran av en associerad part. I det senare fallet ska berörd gemensam kommitté sammanträda senast två månader efter en sådan begäran.
8. Respektive gemensam kommitté får besluta att inrätta underkommittéer eller arbetsgrupper att bistå den i utförandet av sina uppgifter. Respektive gemensam kommitté ska i sin arbetsordning ange metod, sammansättning och arbetssätt för sådana underkommittéer och arbetsgrupper. Deras uppgifter ska fastställas av de gemensamma kommittéerna i varje enskilt fall.

ARTIKEL 77

Beslutsfattande i gemensamma kommittéer

1. En gemensam kommitté ska fatta sina beslut i samförstånd mellan de associerade parterna. På begäran av en av de associerade parterna ska berörd gemensam kommitté hålla ett åsiktsutbyte.

2. Ändringar av ett protokoll för associerat stat ska antas genom beslut av berörd gemensam kommitté, om inte annat föreskrivs i respektive protokoll för associerat stat.
3. Bilagorna till ett protokoll för associerat stat ska ändras genom beslut av berörd gemensam kommitté i enlighet med artikel 81 i ramavtalet.
4. När så är möjligt och lämpligt ska de två gemensamma kommittéer som inrättas genom artikel 76 i ramavtalet fatta beslut om att ändra de bilagor som avses i punkt 2 i denna artikel parallellt och på grundval av samordnade förslag. De beslut som fattas av en gemensam kommitté ska också översändas till den associerade stat som inte är medlem i den gemensamma kommittén.
5. En gemensam kommitté får fatta beslut genom skriftligt förfarande, utom när en associerad part begär att ett beslut ska fattas under ett möte i gemensamma kommittén.
6. Beslut som fattas av en gemensam kommitté är bindande för de associerade parterna, som ska vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att dessa beslut träder i kraft i deras rättsordning och tillämpas effektivt.

ARTIKEL 78

Parlamentariskt samarbete

1. Härmed inrättas en parlamentarisk associeringskommitté. Den ska vara ett forum för ledamöter av Europaparlamentet och ledamöter av de associerade staternas parlament att träffas och utbyta åsikter och ska genom dialog och debatt bidra till en bättre förståelse mellan de associerade parterna på de områden som omfattas av detta avtal.
2. Den parlamentariska associeringskommittén ska bestå av, å ena sidan, ledamöter av Europaparlamentet och, å andra sidan, ledamöter av de associerade staternas parlament. Det totala antalet ledamöter i den parlamentariska associeringskommittén fastställs i stadgan i ramprotokoll 7.
3. Den parlamentariska associeringskommittén ska sammanträda växelvis i Europeiska unionen och i en av de associerade staterna med intervall som den själv ska besluta om i enlighet med bestämmelserna i ramprotokoll 7.
4. Den parlamentariska associeringskommittén ska anta sin arbetsordning i enlighet med bestämmelserna i ramprotokoll 7.
5. Ordförandeskapet i den parlamentariska associeringskommittén ska innehas växelvis av en företrädare för Europaparlamentet och en företrädare för ett av de associerade staternas parlament, i enlighet med bestämmelserna i ramprotokoll 7 och den parlamentariska associeringskommitténs arbetsordning.

ARTIKEL 79

Samarbete mellan näringslivets och arbetsmarknadens parter

1. Härmed inrättas en rådgivande associeringskommitté för näringslivets och arbetsmarknadens parter. Den ska ägnas åt att främja dialog och samarbete mellan det civila samhällets olika ekonomiska och sociala organisationer i de associerade parterna. Dialogen och samarbetet ska omfatta alla ekonomiska och sociala aspekter av de förbindelser som inrättas genom detta avtal.
2. Den rådgivande associeringskommittén för näringslivets och arbetsmarknadens parter ska bestå av å ena sidan ledamöter av Europeiska ekonomiska och sociala kommittén (EESK) och, å andra sidan, näringslivets och arbetsmarknadens parter utsedda av de associerade staterna.
3. Den rådgivande associeringskommittén för näringslivets och arbetsmarknadens parter ska anta sin arbetsordning.
4. Ordförandeskapet i den rådgivande associeringskommittén för näringslivets och arbetsmarknadens parter ska innehas växelvis av en företrädare för EESK och av företrädare för näringslivets och arbetsmarknadens parter utsedda av de associerade staterna, i enlighet med bestämmelserna i kommitténs arbetsordning.

KAPITEL 2

SAMRÅD I SAMBAND MED EUROPEISKA UNIONENS BESLUTSFÖRFARANDE

ARTIKEL 80

Utarbetande av EU-rättsakt

1. Så snart en EU-rättsakt utarbetas av Europeiska kommissionen på ett område som omfattas av detta avtal ska Europeiska kommissionen underrätta de associerade staterna om detta och informellt samråda med deras experter på samma sätt och inom samma tidsram som den samråder med EU-medlemsstaternas experter när den utarbetar sina förslag.
2. När Europeiska kommissionen lägger fram sitt förslag för Europeiska unionens råd och Europaparlamentet ska den översända kopior av det till de associerade staterna.
3. På begäran av en av de associerade parterna ska ett inledande åsiktsutbyte, som kan vara formellt eller informellt, äga rum i gemensamma kommittén eller på annat lämpligt sätt. På begäran av en av dem ska de associerade parterna på nytt samråda med varandra på viktiga punkter innan rättsakten i fråga antas. De associerade staterna ska i tillämpliga fall underrätta Europeiska kommissionen om sina reaktioner och får ange sina respektive särskilda situationer.

4. När Europeiska kommissionen utarbetar delegerade akter i den mening som avses i artikel 290 i EUF-fördraget enligt en av de lagstiftningsakter som omfattas av ett eller flera protokoll till detta avtal, ska Europeiska kommissionen i största möjliga utsträckning involvera de associerade staterna i utarbetandet av sina förslag.

5. När Europeiska kommissionen utarbetar genomförandeakter i den mening som avses i artikel 291 i EUF-fördraget enligt en av de lagstiftningsakter som omfattas av ett eller flera protokoll till detta avtal, ska den i största möjliga utsträckning involvera de associerade staterna i utarbetandet av sina förslag som därefter ska överlämnas till de kommittéer som bistår Europeiska kommissionen i utövandet av dess verkställande befogenheter. När Europeiska kommissionen utarbetar sina förslag ska den samråda med experter från de associerade staterna på samma sätt och inom samma tidsram som den samråder med EU-medlemsstaternas experter.

6. I de fall där Europeiska unionens råd är behörigt i enlighet med det förfarande som är tillämpligt på den berörda typen av kommitté ska Europeiska kommissionen till Europeiska unionens råd överlämna synpunkterna från de associerade staternas experter.

7. Experter från de associerade staterna ska delta i arbetet i de kommittéer som inte omfattas av punkterna 4 och 5 när detta krävs för att säkerställa att detta avtal fungerar väl. Förteckningarna över dessa kommittéer och, i förekommande fall, andra kommittéer med liknande egenskaper ska ingå i protokollen för associerat stat. Villkoren för en sådan associering fastställs i protokollen för associerat stat och bilagorna om dessa frågor.

KAPITEL 3

ENHETLIGHET

ARTIKEL 81

Ändring av bilagorna

1. För att säkerställa överensstämmelse med principerna i artikel 4 ska de associerade parterna ha ett nära samarbete för att möjliggöra ett effektivt och snabbt beslutsfattande i de gemensamma kommittéerna och säkerställa att EU-rättsakter som antas på de områden som omfattas av detta avtal införlivas i de relevanta bilagorna så snart som möjligt efter det att de antagits och översänts till de associerade staterna.

2. De gemensamma kommittéerna ska fatta beslut om ändring av bilagorna i syfte att i möjligaste mån säkerställa en samtidig tillämpning av dessa rättsakter i EU och av den nationella lagstiftning som genomför dem i de associerade staterna. I händelse av svårigheter ska samråden mellan de associerade parterna utökas formellt eller informellt i syfte att finna en ömsesidigt godtagbar lösning, inbegripet möjligheten att beakta likvärdigheten i nationell lagstiftning. Den berörda associerade staten ska skriftligen översända all användbar information till EU för att möjliggöra en ingående bedömning av situationen.

3. De gemensamma kommittéernas beslut enligt punkt 2 i denna artikel ska fattas senast sex månader efter det att ärendet hänskjutits till den berörda gemensamma kommittén. Om en associerad stat vid utgången av denna period fortfarande inte har samtyckt till att en EU-rättsakt införlivas i den relevanta bilagan i enlighet med punkt 1 i denna artikel, ska det tvistlösningsförfarande som föreskrivs i artikel 90 i ramavtalet tillämpas. Ärendet anses ha hänskjutits till berörd gemensam kommitté i enlighet med artikel 90.1 i ramavtalet vid utgången av den perioden.

4. Om ett beslut av en gemensam kommitté ändrar en bilaga som till följd av den ändringen hänvisar till EU-rättsakter, och om ändringen kräver att genomförandeåtgärder vidtas i den berörda associerade staten, ska dessa åtgärder vidtas inom en tidsperiod som är lika med den som fastställts för EU-medlemsstaternas genomförande av dessa EU-rättsakter, såvida inte gemensamma kommittén beslutar något annat. Denna tidsperiod ska börja den dag då gemensamma kommitténs beslut träder i kraft.

ARTIKEL 82

De associerade staternas konstitutionella krav

1. Om ett beslut som fattats av en gemensam kommitté endast kan genomföras i en associerad stat efter det att vissa konstitutionella krav har uppfyllts, ska beslutet träda i kraft i den statens rättsordning efter det att dessa krav har uppfyllts. Dagen för ikraftträdandet ska anmälas till EU.

2. Om en sådan anmälan inte har gjorts inom sex månader efter gemensamma kommitténs beslut, ska gemensamma kommitténs beslut tillämpas provisoriskt i avvaktan på att de konstitutionella krav som föreskrivs i föregående punkt uppfylls, såvida inte den associerade staten anmäler till EU att en sådan provisorisk tillämpning inte kan ske och varför.

3. Om beslutet inte har genomförts i den associerade staten inom tolv månader efter gemensamma kommitténs beslut, ska artikel 90 i ramavtalet tillämpas.

ARTIKEL 83

Automatiskt förfarande

1. Med avvikelse från artikel 81 i ramavtalet ska hänvisningen, när det i bilaga I till ett protokoll för associerad stat hänvisas till en EU-rättsakt, förstås som en hänvisning till den rättsakten i dess uppdaterade lydelse, utan att de nya rättsakterna behöver införlivas i bilaga I.

2. Vid tillämpning av punkt 1 avses med *uppdatering av en rättsakt*

- a) ett fullständigt ersättande av en grundläggande EU-rättsakt med en ny grundläggande rättsakt,
- b) Europeiska kommissionens antagande av delegerade akter för att komplettera eller ändra vissa icke väsentliga delar av den grundläggande rättsakten,
- c) efterföljande ändringar av de delegerade akter som avses i led b i denna punkt,

- d) Europeiska kommissionens antagande av genomförandeakter som är nödvändiga för att genomföra den grundläggande rättsakten,
 - e) efterföljande ändringar av de genomförandeakter som avses i led d i denna punkt.
3. Av öppenhetsskäl ska de gemensamma kommittéerna varje år notera de rättsakter som omfattas av det automatiska förfarandet.

ARTIKEL 84

Förenklat förfarande

1. Med avvikelse från artikel 81 i ramavtalet, och utan att det påverkar tillämpningen av artikel 83 i ramavtalet, ska de associerade staterna samtidigt med EU:s medlemsstater vidta åtgärder som motsvarar dem som vidtagits av EU:s medlemsstater i enlighet med de relevanta EU-rättsakter som antagits på följande områden, utan att dessa nya rättsakter behöver införlivas i bilaga I till ett protokoll för associerad stat:
- a) Åtgärder för bekämpning av djursjukdomar.
 - b) Livsmedel och foder från tredjeländer som omfattas av restriktioner.
 - c) Transporter av sällskapsdjur utan kommersiellt syfte.
 - d) Import från tredjeländer.
 - e) Utsläpp i miljön.

2. Utan att det påverkar tillämpningen av förfarandet i artikel 77 i ramavtalet får förteckningen i punkt 1 i denna artikel ändras genom beslut av gemensamma kommittén.
3. Av öppenhetsskäl ska de gemensamma kommittéerna varje år notera de EU-rättsakter som omfattas av det förenklade förfarandet.

ARTIKEL 85

Enhetlig tolkning

1. Detta avtal och de EU-rättsakter som det hänvisas till i detta avtal ska tolkas och tillämpas på ett enhetligt sätt.
2. I den mån deras tillämpning inbegriper EU-rättsliga begrepp ska bestämmelserna i detta avtal och de EU-rättsakter som det hänvisas till i avtalet tolkas och tillämpas i enlighet med EU-domstolens rättspraxis, oavsett om den meddelats före eller efter undertecknandet av detta avtal.
3. De gemensamma kommittéerna ska se över utvecklingen av EU-domstolens rättspraxis för att identifiera en eventuell bristande överensstämmelse mellan en associerad stats inhemska rättsordning och en dom från EU-domstolen och undersöka hur denna bristande överensstämmelse kan åtgärdas.

4. Om en associerad stat, efter att ha underrättats av Europeiska kommissionen om att det föreligger en bristande överensstämmelse mellan dess nationella rättsordning och en dom från EU-domstolen, inte har vidtagit nödvändiga åtgärder för att åtgärda den bristande överensstämmelsen inom sex månader, ska det förfarande som föreskrivs i artikel 90 i ramavtalet tillämpas. Ärendet anses ha hänskjutits till berörd gemensam kommitté i enlighet med artikel 90.1 i ramavtalet vid utgången av den perioden.

KAPITEL 4

ÖVERVAKNINGSFÖRFARANDET

ARTIKEL 86

Allmän övervakning

1. För att säkerställa en enhetlig övervakning av tillämpningen av detta avtal ska Europeiska kommissionen och de associerade staternas nationella myndigheter samarbeta, utbyta information och samråda med varandra om övervakningsstrategiska frågor och enskilda fall.
2. Övervakningen av tillämpningen av detta avtal ska genomföras gemensamt av de associerade parterna i berörd gemensam kommitté. Om Europeiska kommissionen eller de nationella myndigheterna i en associerad stat identifierar ett fall av utebliven eller felaktig tillämpning, ska de hänskjuta ärendet till gemensamma kommittén i syfte att finna en godtagbar lösning. I avsaknad av en lösning ska det förfarande som föreskrivs i artikel 90 i ramavtalet tillämpas.
3. De associerade parternas behöriga myndigheter får ta emot och pröva klagomål som rör tillämpningen av detta avtal. När de tar emot sådana klagomål ska de underrätta den andra associerade parten.

ARTIKEL 87

Övervakning inom särskilda sektorer

1. När de EU-rättsakter som förtecknas i bilagorna ger Europeiska kommissionen befogenheter, inbegripet beslutanderätt eller verkställande befogenheter, gentemot behöriga myndigheter i EU:s medlemsstater, ekonomiska aktörer eller enskilda personer, ska Europeiska kommissionen i tillämpliga delar ha samma befogenheter gentemot de associerade staterna och deras fysiska och juridiska personer. Särskilda bestämmelser får fastställas i protokollen.
2. För att utföra sina uppgifter i enlighet med punkt 1 får Europeiska kommissionen från de behöriga myndigheterna i de associerade staterna och från de berörda fysiska och juridiska personerna begära all information som den anser nödvändig.

ARTIKEL 88

Samarbete med behöriga myndigheter i EU:s medlemsstater och EU:s institutioner

En associerad stat kan förlita sig på samarbete med en eller flera EU-medlemsstater eller EU-institutioner för att fullgöra sina skyldigheter i fråga om genomförande och effektiv tillämpning av detta avtal. I sådana fall ska den associerade staten vidta åtgärder för att fastställa detaljerna för detta samarbete och underrätta Europeiska kommissionen om detta inom berörd gemensam kommitté. Dessa åtgärder ska inte på något sätt påverka Europeiska kommissionens befogenheter.

KAPITEL 5

TVISTLÖSNING OCH RÄTTSLIG PRÖVNING

ARTIKEL 89

Exklusivitetsprincipen

De associerade parterna får inte hänskjuta en tvist om tolkningen eller tillämpningen av detta avtal eller de EU-rättsakter som det hänvisas till i avtalet till någon annan metod för lösning än de som föreskrivs i detta avtal.

ARTIKEL 90

Twistlösning mellan de associerade parterna

1. Om en svårighet uppstår ska de associerade parterna samråda med varandra och sträva efter att få detta avtal att fungera effektivt och lösa eventuella problem genom konstruktiv dialog. Vid tvister om tolkningen eller tillämpningen av detta avtal eller en EU-rättsakt som det hänvisas till i avtalet får EU eller den associerade staten hänskjuta ärendet till berörd gemensam kommitté genom ett skriftligt meddelande. EU eller den associerade stat som avser att hänskjuta ärendet till gemensamma kommittén i enlighet med denna punkt ska i förväg underrätta den andra parten.

2. Om EU eller den associerade staten hänskjuter ärendet till gemensamma kommittén, ska gemensamma kommittén sammanträda så snart som möjligt inom två månader efter det att ärendet hänskjutits till den. Gemensamma kommittén ska förses med all relevant information som gör det möjligt att ingående granska situationen. Gemensamma kommittén ska undersöka alla möjligheter att finna en lösning i linje med detta avtal och får fatta alla beslut som kan vara användbara i detta syfte.

3. Om gemensamma kommittén inte kan finna en lösning på den svårighet som nämns i punkt 1 inom sex månader från dagen för det första mötet enligt denna artikel, får endera associerade parten hänskjuta ärendet till EU-domstolen. EU-domstolen ska tolka bestämmelserna i artikel 85.1 och 85.2 i ramavtalet och de EU-rättsakter som nämns där i syfte att genomföra och tillämpa dem. När en associerad part överväger att hänskjuta en fråga till EU-domstolen i enlighet med denna punkt ska den utan dröjsmål skriftligen underrätta den andra associerade parten och förse den med all relevant information.

4. De associerade staterna ska ha samma rättigheter som EU:s medlemsstater och EU:s institutioner och ska omfattas av samma förfaranden vid EU-domstolen.

5. De associerade parterna ska samråda med varandra i gemensamma kommittén och lösa tvisten för att säkerställa EU:s eller den associerade statens genomförande av EU-domstolens dom inom tolv månader från dagen för den domen. Gemensamma kommittén ska i detta syfte förses med all relevant information som gör det möjligt att ingående granska situationen.

6. Om gemensamma kommittén inte lyckas lösa tvisten får den fatta beslut om kompensationsåtgärder för den hävdade felaktiga tillämpningen av detta avtal, i syfte att avhjälpa eventuella obalanser. Detta beslut ska fattas inom tolv månader från dagen för EU-domstolens dom.

7. Om gemensamma kommittén inte har fattat något beslut enligt punkt 6, får den associerade part som hävdar att detta avtal tillämpats felaktigt vidta kompensationsåtgärder för att avhjälpa eventuella obalanser, inbegripet tillfälligt upphävande av hela eller delar av detta avtal. Åtgärdernas omfattning och varaktighet ska begränsas till vad som är absolut nödvändigt för att avhjälpa situationen och orsaka minsta möjliga störning av detta avtals funktion.

8. Den associerade part som berörs av de åtgärder som avses i punkt 7 får lämna sina synpunkter till gemensamma kommittén i syfte att denna ska fatta ett beslut om åtgärdernas proportionalitet. Om gemensamma kommittén inte kan fatta ett beslut inom tre månader efter det att ärendet hänskjutits till den, får endera associerade parten hänskjuta frågan om åtgärdernas proportionalitet till skiljeförfarande i enlighet med ramprotokoll 6. Ingen fråga om tolkningen av detta avtal enligt punkt 3 får tas upp i skiljeförfarande. Skiljedomen ska vara bindande för de associerade parterna.

Om kompensationsåtgärder eller tillfälligt upphävande har vidtagits i enlighet med punkt 6 eller 7, ska enskilda personers rättigheter enligt detta avtal den dag då åtgärderna träder i kraft bevaras, liksom de därmed sammanhängande skyldigheterna enligt detta avtal.

ARTIKEL 91

Rättslig prövning

1. Prövning av lagenligheten av EU-rättsakter som antagits av EU:s institutioner, organ eller byråer inom ramen för detta avtal ska omfattas av EU-domstolens exklusiva behörighet.
2. EU-rättsakter som avses i punkt 1 och som riktar sig till en associerad stat eller en fysisk eller juridisk person som har hemvist eller är etablerad i en associerad stat ska vara föremål för prövning av EU-domstolen. En sådan prövning ska utföras i enlighet med artikel 263 i EUF-fördraget.
3. Även om den tidsfrist som föreskrivs i artikel 263 sjätte stycket i EUF-fördraget har löpt ut får en associerad stat, liksom varje fysisk eller juridisk person som har hemvist eller är etablerad på dess territorium, i ett förfarande där det är fråga om en generellt tillämplig akt som antagits av en av unionens institutioner, organ eller byråer, åberopa de grunder som anges i artikel 263 andra stycket i EUF-fördraget för att vid EU-domstolen göra gällande att rättsakten inte är tillämplig.

ARTIKEL 92

Passivitetstalan

1. En associerad stat, liksom varje fysisk eller juridisk person som har sin hemvist eller är etablerad på dess territorium, får inge klagomål till EU-domstolen om att en av EU:s institutioner, organ eller byråer i strid mot detta avtal har underlåtit att till den personen rikta en annan rättsakt än en rekommendation eller ett yttrande.

2. Den talan som avses i punkt 1 får endast tas upp till prövning om institutionen, organet eller byrån först har anmodats att vidta åtgärder. Om institutionen, organet eller byrån inom två månader efter denna anmodan inte tagit ställning får talan väckas inom en ytterligare frist av två månader.

ARTIKEL 93

Överklagande vid utomobligatoriskt skadeståndsansvar

I fall av utomobligatoriskt ansvar och i enlighet med detta avtal får en associerad stat, samt fysiska eller juridiska personer som har sin hemvist eller är etablerade på dess territorium, hänskjuta ärendet till EU-domstolen för att få ersättning för skador som orsakats av verksamhet som bedrivs av EU:s institutioner, organ eller byråer eller av deras tjänstemän under tjänsteutövning.

ARTIKEL 94

Begäran om förhandsavgörande:

1. Om det i ett pågående mål vid en domstol i en associerad stat uppkommer en fråga om tolkningen av detta avtal eller giltigheten av en akt som antagits av EU:s institutioner, organ eller byråer inom ramen för detta avtal, får den domstolen begära ett förhandsavgörande från EU-domstolen.

2. Om en sådan fråga uppkommer i ett pågående mål vid en domstol i en associerad stat mot vars avgöranden det inte finns något rättsmedel enligt den associerade statens nationella lagstiftning, ska den nationella domstolen föra frågan vidare till EU-domstolen.

3. En associerad stat ska ha rätt att inkomma med inlagor eller skriftliga synpunkter till EU-domstolen i mål där en domstol i en EU-medlemsstat har begärt ett förhandsavgörande med avseende på detta avtal, eller om en domstol i en associerad stat har gjort detta i ett mål som avses i punkt 1.

ARTIKEL 95

Tillämplig lag i förfaranden vid EU-domstolen

Om talan väcks vid EU-domstolen i enlighet med artiklarna 90–94 i ramavtalet ska det förfarande som är tillämpligt vid EU-domstolen vara detsamma som föreskrivs i unionsrätten för liknande talan som grundar sig på EUF-fördraget.

ARTIKEL 96

EU-domstolens domar

1. EU-domstolens domar som meddelas i enlighet med detta avtal ska vara bindande.
2. Den EU-institution, det EU-organ eller den EU-byrå vars rättsakt har förklarats ogiltig eller vars underlåtenhet att agera har förklarats strida mot detta avtal ska vidta de åtgärder som är nödvändiga för att följa EU-domstolens dom.

KAPITEL 6

SKYDDSÅTGÄRDER OCH FORCE MAJEURE

ARTIKEL 97

Skyddsåtgärder

1. I händelse av allvarliga ekonomiska, samhälleliga eller miljömässiga svårigheter av sektoriell eller regional karaktär som orsakas av tillämpningen av detta avtal och som sannolikt kommer att kvarstå, får en associerad part ensidigt vidta lämpliga skyddsåtgärder på de villkor och i enlighet med de förfaranden som fastställs i denna artikel.
2. Dessa skyddsåtgärder ska till sin omfattning och varaktighet begränsas till det strikt nödvändiga för att råda bot på situationen. Sådana åtgärder som i minsta möjliga mån stör tillämpningen av detta avtal ska prioriteras.
3. När en associerad part överväger att vidta skyddsåtgärder i enlighet med punkt 1 i denna artikel ska den utan dröjsmål underrätta den andra associerade parten och förse den med all relevant information.
4. De associerade parterna ska omgående samråda med varandra inom berörd gemensam kommitté i syfte att finna en godtagbar lösning.

5. Den berörda associerade parten får inte vidta skyddsåtgärder förrän en månad har löpt ut från dagen för den underrättelse som avses i punkt 3, om inte samrådsförfarandet i gemensamma kommittén har avslutats tidigare. Om exceptionella omständigheter kräver omedelbara åtgärder som utesluter föregående samråd, får den berörda associerade parten utan dröjsmål och under förutsättning att en motiverad underrättelse skyndsamt lämnas till gemensamma kommittén vidta de akuta skyddsåtgärder som är strikt nödvändiga för att avhjälpa situationen.

6. Den berörda associerade parten ska skyndsamt underrätta gemensamma kommittén om de åtgärder som vidtagits och tillhandahålla alla relevanta uppgifter.

7. De skyddsåtgärder som vidtas ska bli föremål för samråd i gemensamma kommittén var tredje månad från den dag de antas i syfte att eventuellt avlägsna dem innan den dag de löper ut, eller eventuellt begränsa deras omfattning. Endera associerade parten får begära att gemensamma kommittén ser över eller upphäver sådana åtgärder.

8. Om en skyddsåtgärd som vidtas av en associerad part skapar obalans mellan rättigheter och skyldigheter enligt detta avtal, får den andra associerade parten vidta de proportionella motåtgärder som är strikt nödvändiga för att avhjälpa obalansen. Sådana åtgärder som i minsta möjliga mån stör tillämpningen av detta avtal ska prioriteras.

9. Endera associerade parten får när som helst be gemensamma kommittén att besluta om proportionaliteten hos de åtgärder som avses i punkt 1, 4 eller 7. Om den gemensamma kommittén inte kan fatta ett beslut inom tre månader efter det att ärendet hänskjutits till den, får endera associerade parten hänskjuta frågan om åtgärdernas proportionalitet till skiljeförfarande i enlighet med ramprotokoll 6. Ingen fråga om tolkningen av detta avtal får tas upp i skiljeförfarande. Skiljedomen ska vara bindande för parterna i tvisten.

ARTIKEL 98

Force majeure

1. I händelse av en terroristattack eller en naturkatastrof eller en katastrof orsakad av människan som påverkar en associerad part får denna associerade part omedelbart och ensidigt vidta lämpliga skyddsåtgärder enligt de villkor och förfaranden som fastställs i denna artikel.

2. Dessa skyddsåtgärder ska till sin omfattning och varaktighet begränsas till det strikt nödvändiga för att råda bot på situationen. Sådana åtgärder som i minsta möjliga mån stör tillämpningen av detta avtal ska prioriteras.

3. Den berörda associerade parten ska skyndsamt underrätta gemensamma kommittén om de åtgärder som vidtagits och tillhandahålla alla relevanta uppgifter.

4. De skyddsåtgärder som vidtas ska bli föremål för samråd i gemensamma kommittén var tredje månad från den dag de antas i syfte att eventuellt avlägsna dem innan den dag de löper ut, eller eventuellt begränsa deras omfattning. Endera associerade parten får när som helst begära att gemensamma kommittén ser över eller upphäver dessa åtgärder.

5. Om en skyddsåtgärd som vidtas av en associerad part skapar obalans mellan rättigheter och skyldigheter enligt detta avtal, får den andra associerade parten vidta de proportionella motåtgärder som är strikt nödvändiga för att avhjälpa obalansen. Sådana åtgärder som i minsta möjliga mån stör tillämpningen av detta avtal ska prioriteras.

6. Endera associerade parten får be gemensamma kommittén att besluta om proportionaliteten hos de åtgärder som avses i punkt 1 eller 5. Om den gemensamma kommittén inte kan fatta ett beslut inom tre månader efter det att ärendet hänskjutits till den, får endera associerade parten hänskjuta frågan om åtgärdernas proportionalitet till skiljeförfarande i enlighet med ramprotokoll 6. Ingen fråga om tolkningen av bestämmelserna i detta avtal får tas upp i skiljeförfarande. Skiljedomen ska vara bindande för parterna i tvisten.

ARTIKEL 99

Beslut som medför betalningsskyldigheter

1. Beslut som fattas av Europeiska kommissionen enligt detta avtal och som medför betalningsskyldigheter för andra personer än stater ska vara verkställbara. Detsamma gäller EU-domstolens domar som medför sådana skyldigheter enligt de tvistlösningsmetoder som föreskrivs i detta avtal.
2. Verkställigheten ska följa de civilprocessrättsliga regler som gäller i den stat på vars territorium verkställigheten genomförs. Beslutet om verkställighet ska bifogas avgörandet utan andra formaliteter än kontroll av avgörandets äkthet genom de myndigheter som varje EU-medlemsstat och associerad stat ska utse för detta ändamål och meddela till den andra associerade parten.
3. När dessa formaliteter har fullgjorts på begäran av den berörda parten, får denne inleda verkställigheten genom att vända sig direkt till den behöriga myndigheten i enlighet med lagen i den stat på vars territorium verkställigheten ska genomföras. Verkställigheten får endast skjutas upp genom beslut av EU-domstolen. Domstolarna i de berörda staterna ska dock vara behöriga att pröva klagomål om att verkställigheten inte har genomförts korrekt.

DEL VIII

ALLMÄNNA BESTÄMMELSER OCH SLUTBESTÄMMELSER

ARTIKEL 100

Genomförande

De associerade parterna ska vidta alla allmänna eller särskilda åtgärder som krävs för att fullgöra sina skyldigheter enligt detta avtal, respektive protokoll och de EU-rättsakter som det hänvisas till i avtalet, och ska avstå från varje åtgärd som kan äventyra uppnåendet av deras mål.

ARTIKEL 101

Egendomsordning

Detta avtal ska inte på något sätt påverka de associerade parternas egendomsordning.

ARTIKEL 102

Undantag i säkerhetssyfte

Ingen bestämmelse i detta avtal ska hindra en associerad part från att vidta åtgärder som

- a) är nödvändiga för att förhindra utlämnande av uppgifter i strid mot dess väsentliga säkerhetsintressen,
- b) rör produktion av eller handel med vapen, ammunition eller krigsmateriel eller andra produkter som är oumbärliga för försvarsändamål eller rör forskning, utveckling eller produktion som är oumbärlig för försvarsändamål, förutsatt att åtgärderna inte försämrar konkurrensvillkoren för produkter som inte är avsedda för särskilda militära ändamål,
- c) rör klyvbara ämnen eller fusionsämnen eller ämnen ur vilka sådana ämnen kan framställas,
- d) är väsentliga för dess egen säkerhet i händelse av allvarliga inre störningar som påverkar upprätthållandet av lag och ordning, under krig eller allvarlig internationell spänning som utgör ett krigshot, eller för fullgörandet av skyldigheter som den har påtagit sig inom ramen för Förenta nationernas stadga i syfte att upprätthålla fred och internationell säkerhet.

ARTIKEL 103

EU:s restriktiva åtgärder

De associerade staterna ska vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att rättigheterna och skyldigheterna enligt detta avtal inte på något sätt, inom deras jurisdiktion, möjliggör eller tillåter kringgående av EU:s restriktiva åtgärder som antagits i enlighet med artikel 29 i EU-fördraget och artikel 215 i EUF-fördraget.

ARTIKEL 104

Territoriellt tillämpningsområde

1. Ramavtalet och ramprotokollen ska tillämpas på de territorier där EU-fördraget och EUF-fördraget är tillämpliga, på de villkor som fastställs i de fördragen, samt på Andorras och San Marinos respektive territorier.
2. Varje protokoll för associerad stat ska tillämpas på de territorier där EU-fördraget och EUF-fördraget är tillämpliga, på de villkor som fastställs i de fördragen, samt på den berörda associerade statens territorium.

ARTIKEL 105

Framtida anslutningar till EU

1. EU ska underrätta de associerade staterna om varje ny ansökan om anslutning till EU från ett tredjeland. Associeringskommittén ska undersöka eventuella effekter av ett tredjelands anslutning till EU på detta avtal före dagen för anslutningen.
2. I den utsträckning det är nödvändigt ska de avtalsslutande parterna, innan ett avtal om ett tredjelands anslutning till EU träder i kraft, ändra detta avtal i enlighet med sina respektive interna förfaranden.
3. Detta avtal ska tillämpas på alla nya EU-medlemsstater från och med dagen för den nya medlemsstatens anslutning till EU.

ARTIKEL 106

Ändring av ramavtalet

Varje avtalsslutande part får lämna in förslag till ändring av detta ramavtal till övriga avtalsslutande parter. Förslag till ändring av detta ramavtal ska bli föremål för förhandlingar mellan de avtalsslutande parterna i associeringskommittén. Om de avtalsslutande parterna kommer överens om en översyn av ramavtalet, ska det undertecknas och antas av de avtalsslutande parterna och träda i kraft när samtliga avtalsslutande parter har anmält att deras respektive interna förfaranden har slutförts och när ratifikationsinstrumenten har deponerats.

ARTIKEL 107

Ändring av ramprotokollen

Varje avtalsslutande part får lämna in förslag till ändring av ett ramprotokoll till övriga avtalsslutande parter. Förslag till ändring av ett ramprotokoll ska bli föremål för förhandlingar mellan de avtalsslutande parterna i associeringskommittén. Om de avtalsslutande parterna kommer överens om en ändring av ett ramprotokoll, ska det undertecknas och antas av de avtalsslutande parterna och träda i kraft när samtliga avtalsslutande parter har anmält att deras respektive interna förfaranden har slutförts och när ratifikationsinstrumenten har deponerats.

ARTIKEL 108

Ändring av protokollen för associerad stat

EU eller den berörda associerade staten får lägga fram förslag till ändring av respektive protokoll för associerad stat. Förslag till ändring av ett protokoll för associerad stat ska bli föremål för förhandlingar mellan de associerade parterna i berörd gemensam kommitté. När de associerade parterna är överens om en ändring av deras protokoll för associerad stat, ska gemensamma kommittén anta ändringen. Om protokollet för associerad stat, i enlighet med artikel 77.2, föreskriver att en ändring av hela eller delar av protokollet kan träda i kraft först när de associerade parternas egna interna förfaranden har slutförts, ska gemensamma kommitténs beslut träda i kraft först när alla associerade parter har anmält att deras respektive interna förfaranden har slutförts.

ARTIKEL 109

Protokoll och bilagor

Ramprotokollen, protokollen för associerad stat, bilagorna och de rättsakter som det hänvisas till i dessa, så som de anpassats för tillämpningen av detta avtal, ska utgöra en integrerad del av detta avtal och ha samma rättsliga verkan.

ARTIKEL 110

Befintliga avtal

1. Om inte annat föreskrivs i detta avtal, särskilt i ramprotokoll 2 och i protokollen för associerad stat, ska tillämpningen av bestämmelserna i detta avtal ha företräde framför bestämmelser i befintliga bilaterala avtal som är bindande för EU, å ena sidan, och en av de associerade staterna, å andra sidan, i den mån samma ämne regleras av detta avtal.
2. Om det i detta avtal hänvisas till bilaterala avtal som är bindande för EU, å ena sidan, och en av de associerade staterna, å andra sidan, helt eller delvis, ska de, om inte annat föreskrivs i detta avtal, anses inbegripa ändringar av dessa och efterföljande avtal som träder i kraft för båda associerade parter på eller efter dagen för detta avtals ikraftträdande.

ARTIKEL 111

Språk

1. Detta associeringsavtal ska upprättas i ett exemplar på bulgariska, danska, engelska, estniska, finska, franska, grekiska, iriska, italienska, katalanska, kroatiska, lettiska, litauiska, maltesiska, nederländska, polska, portugisiska, rumänska, slovakiska, slovenska, spanska, svenska, tjeckiska, tyska och ungerska språken, vilka alla texter är lika giltiga.
2. Texterna till de EU-rättsakter som det hänvisas till i detta associeringsavtal är lika giltiga på bulgariska, danska, engelska, estniska, finska, franska, grekiska, iriska, italienska, kroatiska, lettiska, litauiska, maltesiska, nederländska, polska, portugisiska, rumänska, slovakiska, slovenska, spanska, svenska, tjeckiska, tyska och ungerska språken, så som de offentliggjorts i *Europeiska unionens officiella tidning*, och de ska upprättas på det katalanska språket för att bli giltiga på det språket.

ARTIKEL 112

Ikraftträdande och upphörande

1. De avtalsslutande parterna ska ratificera, ingå och godkänna detta avtal i enlighet med sina respektive konstitutionella eller institutionella krav. Detta avtal träder i kraft mellan de tre avtalsslutande parterna den första dagen i den andra månaden efter den sista underrättelsen om deponering av instrumenten för ratifikation, ingående eller godkännande hos generalsekretariatet för Europeiska unionens råd, som ska vara depositarie för detta avtal.

2. I avvaktan på slutförandet av de förfaranden för ratificering, ingående eller godkännande som avses i punkt 1 ska de avtalsslutande parterna provisoriskt tillämpa detta avtal från och med den första dagen i den månad som följer på den månad då en avtalsslutande part deponerade sina instrument för ratifikation, ingående eller godkännande hos generalsekretariatet vid Europeiska unionens råd, såvida inte en annan avtalsslutande part meddelar att en sådan provisorisk tillämpning inte kan äga rum.

3. Om villkoren för den provisoriska tillämpningen mellan alla tre avtalsslutande parter i enlighet med punkt 2 inte är uppfyllda, ska detta avtal tillämpas mellan EU och en av de associerade staterna från och med den första dagen i den andra månaden efter den månad då antingen EU eller den associerade staten deponerade sina instrument för ratifikation, ingående eller godkännande hos generalsekretariatet vid Europeiska unionens råd, såvida inte någon av parterna meddelar att en sådan provisorisk tillämpning inte kan äga rum. Under hela tillämpningsperioden för detta avtal i enlighet med denna punkt ska hänvisningarna till *associeringskommittén* i artiklarna 75, 105, 106 och 107 i ramavtalet förstås som hänvisningar till relevant *gemensam kommitté*. Under samma period ska gemensamma kommittén besluta om eventuella tekniska anpassningar av associeringsavtalet som är nödvändiga för att säkerställa att avtalet fungerar väl.

4. Varje associerad part får säga upp detta avtal genom att skriftligen underrätta den andra associerade parten om sitt beslut. Detta avtal ska upphöra att gälla mellan respektive associerade parter sex månader efter mottagandet av anmälan, med förbehåll för de villkor som anges i punkt 5.

5. Detta avtal ska fortsätta att gälla mellan EU och den återstående associerade staten om en av de associerade staternas uppsägning av detta avtal inte påverkar alla avtalsslutande parter.

6. När detta associeringsavtal upphör att gälla ska de rättigheter och skyldigheter som enskilda och ekonomiska aktörer redan har förvärvat enligt detta avtal kvarstå. EU och den eller de berörda associerade staterna ska i samförstånd besluta vilka åtgärder som ska vidtas i fråga om rättigheter som håller på att förvärvas. Denna punkt ska inte påverka tillämpningen av de särskilda bestämmelserna i artikel 90 i ramavtalet.

7. Från och med den dag detta avtal tillämpas provisoriskt i enlighet med punkt 2, eller tillämpas mellan EU och en av de associerade staterna i enlighet med punkt 3, ska hänvisningar i detta avtal till *dagen för detta avtals ikraftträdande* eller till *detta avtals ikraftträdande* förstås som hänvisningar till den dag från och med vilken detta avtal tillämpas provisoriskt i enlighet med punkt 2 eller tillämpas mellan unionen och en av de associerade staterna i enlighet med punkt 3.

TILL BEVIS HÄRPÅ har undertecknade befullmäktigade undertecknat detta avtal.

Som skedde i ... den ...

För Europeiska unionen

För Furstendömet Andorra

För Republiken San Marino

RAMPROTOKOLL 1 OM ÖVERGRIPANDE ANPASSNINGAR

ARTIKEL 1

Tillämpning av EU:s regelverk och särskilda anpassningar

Bestämmelserna i de rättsakter som det hänvisas till i protokollen för associerad stat ska tillämpas i enlighet med detta avtal och detta ramprotokoll, om inte annat föreskrivs i respektive protokoll för associerad stat. De särskilda anpassningar som är nödvändiga för EU-rättsakter anges i den bilaga till ett protokoll för associerad stat i vilken den berörda rättsakten förtecknas.

ARTIKEL 2

Skäl i rättsakter

Skälen i de rättsakter som det hänvisas till anpassas inte för tillämpningen av detta avtal. De är av betydelse i den utsträckning de är nödvändiga för den korrekta tolkningen och tillämpningen av bestämmelserna i dessa rättsakter inom ramen för detta avtal.

ARTIKEL 3

Övergångsordning

1. När det hänvisas till denna artikel i en bilaga till ett protokoll för associerad stat med avseende på en EU-rättsakt ska punkterna 2–5 tillämpas.
2. Den berörda associerade statens skyldighet att genomföra och tillämpa EU-rättsakten ska tillfälligt upphävas fram till utgången av den period som anges i den relevanta bilagan.
3. Den berörda associerade staten får när som helst under den period som avses i punkt 2 underrätta gemensamma kommittén om sin avsikt att genomföra EU-rättsakten före utgången av den perioden. I så fall ska den associerade staten ange den dag då den avser att tillämpa den akten. Gemensamma kommittén ska fatta beslut om ändring av den relevanta bilagan.
4. Tillämpningen av en rättsakt mellan EU och den berörda associerade staten ska tillfälligt upphävas fram till den dag som infaller först av följande dagar:
 - a) Den första dagen efter utgången av den period som avses i punkt 2.
 - b) Den dag som avses i punkt 3.
5. Under det tillfälliga upphävande som avses i punkt 2 ska förbindelserna mellan EU och den berörda associerade staten i frågor som omfattas av EU-rättsakten regleras av de särskilda bestämmelserna i den relevanta bilagan.

ARTIKEL 4

Ordning utan tidsbegränsning angiven i bilagan

1. När det hänvisas till denna artikel i en bilaga till ett protokoll för associerad stat med avseende på en EU-rättsakt ska punkterna 2–6 tillämpas.
2. Den berörda associerade statens skyldighet att genomföra och tillämpa EU-rättsakten ska tillfälligt upphävas.
3. Den berörda associerade staten får när som helst underrätta gemensamma kommittén om sin avsikt att genomföra EU-rättsakten. I så fall ska den associerade staten ange den dag då den avser att tillämpa den rättsakten. Gemensamma kommittén ska fatta beslut om ändring av den relevanta bilagan.
4. Gemensamma kommittén ska när som helst och minst vart femte år se över det tillfälliga upphävande som föreskrivs i punkt 2, på grundval av behovet av att ta itu med marknadsutvecklingen och eventuella andra särskilda kriterier som kan vara fastställda i den relevanta bilagan. På grundval av en sådan översyn får gemensamma kommittén besluta att ändra den relevanta bilagan för att fastställa en tidsfrist för den berörda associerade statens genomförande och tillämpning av rättsakten. Detta påverkar inte tillämpningen av artikel 90 i ramavtalet, som ska tillämpas om så krävs för att återställa den inre marknadens integritet och homogenitet.
5. Tillämpningen av en rättsakt mellan EU och den berörda associerade staten ska tillfälligt upphävas till och med den dag då det beslut av gemensamma kommittén som avses i punkt 3 träder i kraft eller, i förekommande fall, den dag då den tidsfrist som avses i punkt 4 löper ut.

6. Under det tillfälliga upphävande som avses i punkt 2 ska förbindelserna mellan EU och den berörda associerade staten i frågor som omfattas av EU-rättsakten regleras av de särskilda bestämmelserna i den relevanta bilagan.

ARTIKEL 5

Bestämmelser om EU-kommittéer

Förfaranden, institutionella arrangemang och andra bestämmelser om EU-kommittéer i de rättsakter som det hänvisas till i protokollen för associerad stat fastställs i artiklarna 67, 80.5, 80.6 och 80.7 i ramavtalet och i protokollen för associerad stat.

ARTIKEL 6

Bestämmelser om förfaranden för att anpassa eller ändra EU-rättsakter

Om en rättsakt som det hänvisas till i ett protokoll för associerad stat föreskriver EU-förfaranden för dess anpassning, utvidgning eller ändring eller för utvecklingen av ny unionspolitik, nya EU-initiativ eller unionsrättsakter, ska det relevanta beslutsförfarande som föreskrivs i ramavtalet tillämpas.

ARTIKEL 7

Informationsutbyte och anmälningsförfaranden

1. I de fall en EU-medlemsstat ska lämna information till Europeiska kommissionen ska en associerad stat också lämna denna information till Europeiska kommissionen. Samma villkor gäller när överförandet av information ska utföras av de behöriga myndigheterna.

2. I de fall en EU-medlemsstat ska lämna information till en eller flera andra EU-medlemsstater ska den också lämna denna information till Europeiska kommissionen. Europeiska kommissionen ska vidarebefordra denna information till de associerade staterna.

En associerad stat ska lämna motsvarande information till en eller flera EU-medlemsstater som ska vidarebefordra den till Europeiska kommissionen för vidarebefordran till alla EU-medlemsstater. Samma villkor gäller när informationen ska lämnas av de behöriga myndigheterna.

3. På områden där det av brådskande skäl krävs en snabb överföring av information ska lämpliga sektoriella lösningar för direkt informationsutbyte tillämpas.

4. Om inte annat föreskrivs i associeringsavtalet ska Europeiska kommissionens uppgifter i samband med förfaranden för kontroll, information, anmälan eller samråd och liknande frågor i tillämpliga delar utföras även med avseende på de associerade staterna. Detta påverkar inte tillämpningen av artiklarna 5, 6 och 10 i detta ramprotokoll.

5. Europeiska kommissionen och motsvarande gemensamma kommitté ska utbyta all information i dessa frågor. Alla frågor som uppstår i detta sammanhang får hänskjutas till motsvarande gemensamma kommitté.

ARTIKEL 8

Översyns- och rapporteringsförfaranden

Om Europeiska kommissionen eller en annan EU-institution enligt en rättsakt som det hänvisas till i ett protokoll för associerad stat ska utarbeta en rapport, en förklaring eller ett annat liknande dokument, ska den, om inte annat överenskommits, samtidigt utarbeta en motsvarande rapport, förklaring eller liknande dokument med avseende på de associerade staterna, om inte annat föreskrivs i detta avtal. Europeiska kommissionen och de associerade staterna ska samråda med varandra och utbyta information under utarbetandet av sina respektive rapporter, av vilka kopior ska sändas till berörd gemensamma kommitté.

ARTIKEL 9

Offentliggörande av information

1. Om en EU-medlemsstat enligt en rättsakt som det hänvisas till i ett protokoll för associerad stat ska offentliggöra vissa uppgifter om fakta, förfaranden och liknande, ska de associerade staterna också offentliggöra de relevanta uppgifterna på motsvarande sätt.

2. Om fakta, förfaranden, rapporter och liknande enligt en rättsakt som det hänvisas till i ett protokoll för associerad stat ska offentliggöras i *Europeiska unionens officiella tidning*, ska även motsvarande information med avseende på de associerade staterna offentliggöras där.

ARTIKEL 10

Rättigheter och skyldigheter

De rättigheter och skyldigheter som EU-medlemsstaterna eller deras offentliga organ, företag eller enskilda personer ges och åläggs i förhållande till varandra ska förstås som att de ges eller åläggs de associerade parterna, och de senare ska också, i förekommande fall, förstås som deras behöriga myndigheter, offentliga organ, företag eller enskilda personer.

ARTIKEL 11

Hänvisningar till territorier

När de EU-rättsakter som det hänvisas till i protokollen för associerad stat innehåller hänvisningar till Europeiska unionens, den gemensamma marknadens eller den inre marknadens territorium ska hänvisningarna vid tillämpningen av detta avtal förstås som hänvisningar till de avtalsslutande parternas territorier enligt definitionen i artikel 104 i ramavtalet.

ARTIKEL 12

Hänvisningar till medborgare i EU:s medlemsstater

När de rättsakter som det hänvisas till i protokollen för associerad stat innehåller hänvisningar till medborgare i EU:s medlemsstater ska hänvisningarna vid tillämpningen av detta avtal även förstås som hänvisningar till medborgare i de associerade staterna.

ARTIKEL 13

Hänvisningar till språk

Om en rättsakt som det hänvisas till i ett protokoll för associerad stat ger EU:s medlemsstater eller deras offentliga organ, företag eller enskilda personer rättigheter eller ålägger skyldigheter avseende användningen av något av EU:s officiella språk, ska motsvarande rättigheter och skyldigheter i fråga om användningen av något av alla avtalsslutande parter officiella språk anses ha getts eller ålagts de avtalsslutande parterna, deras behöriga myndigheter, offentliga organ, företag eller enskilda personer.

ARTIKEL 14

Ikraftträdande och genomförande av rättsakter

Bestämmelser om ikraftträdandet eller genomförandet av de rättsakter som det hänvisas till i protokollen för associerad stat är inte relevanta vid tillämpningen av detta avtal. De associerade staternas tidsfrister och datum för att låta träda i kraft och genomföra de rättsakter som det hänvisas till följer från artikel 112 i ramavtalet samt av bestämmelserna om övergångsordning.

ARTIKEL 15

EU-rättsakters adressater

Bestämmelser som anger att en EU-rättsakter riktar sig till EU:s medlemsstater är inte relevanta vid tillämpningen av detta avtal.

RAMPROTOKOLL 2 OM BEFINTLIGA AVTAL

I enlighet med artikel 110 i ramavtalet har de avtalsslutande parterna enats om att följande befintliga bilaterala avtal som är bindande för EU, å ena sidan, och en av de associerade staterna, å andra sidan, ska fortsätta att gälla efter detta avtals ikraftträdande:

- a) Avtalet mellan Europeiska gemenskapen och Furstendömet Andorra av den 15 november 2004 om åtgärder likvärdiga med dem som föreskrivs i rådets direktiv 2003/48/EG om beskattning av inkomster från sparande i form av räntebetalningar och det åtföljande samförståndsavtalet¹, i dess ändrade lydelse enligt ändringsprotokoll av den 12 februari 2016².
- b) Avtalet mellan Europeiska gemenskapen och Republiken San Marino av den 7 december 2004 om åtgärder likvärdiga med dem som föreskrivs i rådets direktiv 2003/48/EG om beskattning av inkomster från sparande i form av räntebetalningar och det åtföljande samförståndsavtalet³, i dess ändrade lydelse enligt ändringsprotokoll av den 8 december 2015⁴.
- c) Monetärt avtal mellan Europeiska unionen och Furstendömet Andorra av den 30 juni 2011⁵.
- d) Monetärt avtal mellan Europeiska unionen och Republiken San Marino av den 27 mars 2012⁶.

¹ EUT L 359, 4.12.2004, s. 33.

² EUT L 268, 1.10.2016, s. 40.

³ EUT L 381, 28.12.2004, s. 33.

⁴ EUT C 346, 31.12.2015, s. 3.

⁵ EUT C 369, 17.12.2011, s. 1.

⁶ EUT C 121, 26.4.2012, s. 5.

RAMPROTOKOLL 3 OM FINANSIELLA TJÄNSTER

INGRESS

EU, å ena sidan, och Andorra respektive San Marino, å andra sidan, har enats om detta ramprotokoll av följande skäl:

- (1) Detta ramprotokoll tar hänsyn till de associerade staternas särdrag och hur deras marknader för finansiella tjänster kan integreras i EU:s inre marknad för finansiella tjänster och dess tillsynsinfrastruktur. Mot bakgrund av detta bör särskilda regler och bestämmelser införas för en smidig marknadsintegration.
- (2) Antagandet av en stegvis strategi för genomförandet och tillämpningen av EU:s regelverk planeras för att ge en associerad stat flexibilitet att prioritera specifika delar av EU:s regelverk för vilka den avser att först tillhandahålla gränsöverskridande finansiella tjänster. En sådan strategi gör det möjligt för den associerade staten att gradvis anta EU:s regelverk och tillämpa det stegvis, med beaktande av dess särskilda omständigheter och preferenser.

- (3) Bedömningen av den associerade statens tillsynsinfrastruktur, genom en bedömning av tillträdet till EU:s inre marknad för finansiella tjänster, och efterföljande regelbundna bedömningar, syftar till att utvärdera dess effektivitet, robusthet och lämplighet, med beaktande av särdragen hos den associerade statens finanssektor, såsom dess art, mångfald, storlek och komplexitet. En robust tillsynsram är avgörande för att säkerställa integriteten och stabiliteten på EU:s inre marknad, främja förtroendet bland marknadsaktörerna och skydda konsumenternas och investerarnas intressen. EU:s tillsynsmyndigheter tilldelas en central roll när det gäller att genomföra dessa bedömningar på ett heltäckande sätt, vilket vid behov kräver aktivt samarbete från EU-medlemsstaternas behöriga myndigheter.
- (4) För att undvika missbruk av etableringsrätten är det nödvändigt att kräva att finansiella aktörer som är etablerade i den associerade staten tillhandahåller åtminstone en del av sina tjänster inom den jurisdiktionen. Tillsynsmyndigheterna i den associerade staten kommer att förhindra bildandet av juridiska personer utan eller med minimal substans som inte bedriver någon eller mycket liten ekonomisk verksamhet inom sin jurisdiktion.

HÄRIGENOM ÖVERENSKOMS FÖLJANDE.

DEL I

ALLMÄNNA BESTÄMMELSER

ARTIKEL 1

Mål

Målen för detta ramprotokoll är

- a) att säkerställa integriteten hos EU:s utvidgade inre marknad, insyn på marknaden, konsument- och investerarskydd och att hantera risker i samband med konsumentbedrägerier, penningtvätt och ekonomisk brottslighet,
- b) att främja förebyggandet av potentiella risker för den finansiella stabiliteten,
- c) att upprätta en ram för den gradvisa överensstämmelsen av den associerade statens föreskrifter och tillsynsåtgärder med hela EU:s regelverk i fråga om finansiella tjänster,
- d) att underlätta en gradvis utvidgning av EU:s inre marknad för finansiella tjänster till den associerade staten,
- e) att främja lojalt samarbete mellan EU och den associerade staten när det gäller reglering och tillsyn på området finansiella tjänster.

ARTIKEL 2

Definitioner

I detta ramprotokoll gäller följande definitioner:

- a) *finansiella tjänster*: de tjänster som regleras av de rättsakter som förtecknas i bilagorna IX, XII och XXII till varje protokoll för associerad stat.
- b) *EU:s tillsynsmyndigheter*: Europeiska bankmyndigheten, Europeiska värdepappers- och marknadsmyndigheten, Europeiska försäkrings- och tjänstepensionsmyndigheten och Myndigheten för bekämpning av penningtvätt och av terrorismfinansiering.

ARTIKEL 3

Villkor för tillträde till EU:s inre marknad

1. En associerad stat ska beviljas tillträde till EU:s inre marknad för finansiella tjänster om följande villkor är uppfyllda:
 - a) Alla bestämmelser som är tillämpliga på sektorn för finansiella tjänster enligt bilagorna IX, XII och XXII till det berörda protokollet för associerad stat är heltäckande, fullständigt och effektivt genomförda och tillämpade.
 - b) En väl fungerande tillsynskapacitet och tillsynsarrangemang för sektorn för finansiella tjänster finns.

- c) Ett samförståndsavtal mellan de behöriga myndigheterna i den associerade staten och EU:s tillsynsmyndigheter om tillsynssamarbete, informationsutbyte och samråd ingås.

2. För att bedöma om villkoren i punkt 1 a och b är uppfyllda ska Europeiska kommissionen genomföra en omfattande utvärdering i enlighet med bestämmelserna i del II i detta ramprotokoll. Utvärderingen ska omfatta en översyn av finanssektorn i den associerade staten, en bedömning av genomförandet och tillämpningen av EU:s relevanta regelverk och en bedömning av den associerade statens tillsynsinfrastruktur.

3. Den utvärdering som avses i punkt 2 ska genomföras på begäran av den associerade staten när den har förvissat sig om att villkoren i punkt 1 är uppfyllda. Den associerade staten ska lämna in sin begäran genom den underkommitté för finansiella tjänster som inrättats i enlighet med artikel 20 i detta ramprotokoll.

ARTIKEL 4

Tillträde till delar av EU:s inre marknad

1. En associerad stat får besluta att inte söka tillträde till hela EU:s inre marknad för finansiella tjänster genom att tillfälligt utesluta ett eller flera av följande marknadssegment:

- a) Bankverksamhet.
- b) Försäkring och återförsäkring.

- c) Förvaltning av tillgångar.
- d) Värdepappersmarknader.

Vid tillämpning av första stycket ska den associerade staten inom ett år från dagen för detta avtals ikraftträdande underrätta Europeiska kommissionen om sin avsikt och ange vilka segment den önskar tillfälligt utesluta. Efter att ha mottagit en sådan underrättelse ska Europeiska kommissionen inom två månader lämna ett svar till den associerade staten genom att översända förteckningen över unionsbestämmelser som den associerade staten tillfälligt inte kommer att behöva genomföra och tillämpa.

2. Efter det svar som avses i punkt 1 andra stycket ska gemensamma kommittén som inrättas genom artikel 76 i ramavtalet anta ett beslut i enlighet med artikel 81 i ramavtalet om ändring av bilaga IX till det berörda protokollet för associerad stat utifrån den förteckning som Europeiska kommissionen tillhandahåller den associerade staten, i syfte att specificera

- a) en förteckning över de unionsbestämmelser som den associerade staten är skyldig att fullt ut genomföra och tillämpa,
- b) en förteckning över de unionsbestämmelser för vilka den associerade statens skyldighet att fullt ut genomföra och tillämpa är tillfälligt upphävd i enlighet med punkt 1 i denna artikel.

3. Om den associerade staten väljer att använda det undantag som föreskrivs i punkt 1 i denna artikel, ska artikel 3 i detta ramprotokoll endast tillämpas på det eller de marknadssegment för vilka den associerade staten önskar få marknadstillträde, så länge undantaget gäller.

4. Om den associerade staten i ett senare skede önskar få tillträde till EU:s inre marknad inom ett eller flera av de segment för vilka den ursprungligen begärde undantag enligt punkt 1, ska den vederbörligen informera Europeiska kommissionen om sin avsikt. Gemensamma kommittén ska ändra bilaga IX till det berörda protokollet för associerad stat i enlighet med artikel 81 i ramavtalet för att uppdatera förteckningen över tillämpliga bestämmelser i EU:s regelverk. De bestämmelser som inte längre omfattas av ett undantag ska vederbörligen genomföras och tillämpas av den associerade staten innan den kan få tillträde till dessa segment. Den utvärdering som avses i artikel 3.2 i detta ramprotokoll ska genomföras varje gång den associerade staten beslutar att ansöka om tillträde till ett ytterligare marknadssegment.

5. Det undantag som föreskrivs i punkt 1 i denna artikel får inte vara längre än femton år från och med den dag då detta avtal träder i kraft. Senast ett år före utgången av undantagets maximala varaktighet ska de associerade parterna ändra bilaga IX till protokollet för associerad stat för att säkerställa att alla relevanta bestämmelser i EU:s regelverk genomförs och tillämpas av den associerade staten före den dag då undantaget upphör att gälla. Sex månader före denna sista giltighetsdag ska den associerade staten heltäckande, fullständigt och effektivt ha genomfört och tillämpat alla unionsbestämmelser för sektorn för finansiella tjänster. Den utvärdering som avses i artikel 3.2 i detta ramprotokoll ska bedöma om den associerade staten har uppfyllt den skyldighet som föreskrivs i denna punkt.

ARTIKEL 5

Handlingsplan för genomförande och tillämpning av EU:s regelverk

1. Innan den associerade staten får tillträde till EU:s inre marknad för finansiella tjänster, eller till ett eller flera av dess marknadssegment, ska den utarbeta en handlingsplan och en tidsplan för genomförandet och tillämpningen av EU:s relevanta regelverk för sektorn för finansiella tjänster eller för ett eller flera av dess marknadssegment.
2. Den associerade staten ska via underkommittén för finansiella tjänster underrätta Europeiska kommissionen om antagandet av handlingsplanen och om alla väsentliga ändringar av den. Den associerade staten får tillhandahålla uppföljningsrapporter som härrör från handlingsplanen.
3. I enlighet med artikel 3.3 i detta ramprotokoll ska den associerade staten, på grundval av sin handlingsplan, utöva sin rätt att fastställa en lämplig tidpunkt för att begära att Europeiska kommissionen genomför den utvärdering som krävs för att få tillträde till EU:s inre marknad.

ARTIKEL 6

Ikraftträdande av marknadstillträde

1. Efter det att Europeiska kommissionen antagit en positiv rekommendation, enligt artikel 11 i detta ramprotokoll, om att alla nödvändiga villkor i artikel 3 i detta ramprotokoll är uppfyllda, och på rekommendation av underkommittén för finansiella tjänster, ska gemensamma kommittén anta ett beslut om att ge den associerade staten tillträde till ett eller flera segment av EU:s inre marknad för finansiella tjänster.

2. Beslutet får verkan den första dagen i den månad som följer på den dag då gemensamma kommittén antog beslutet.

3. Under hela den period då det undantag som avses i artikel 4.1 i detta ramprotokoll gäller ska EU-aktörers tillträde till den associerade statens finansmarknad inledas den dag då gemensamma kommitténs beslut om att bevilja den associerade staten tillträde till ett eller flera segment av EU:s inre marknad för finansiella tjänster får verkan. Sådant marknadstillträde ska begränsas till det eller de segment som avses i det beslutet.

ARTIKEL 7

Lokalt tillhandahållande av tjänster i den associerade staten

1. Tillsynsmyndigheterna i den associerade staten ska säkerställa att leverantörer av finansiella tjänster som är etablerade på deras territorium bedriver en väsentlig del av sin verksamhet inom deras jurisdiktioner och betjänar deras marknader. De ska förbjuda etablering inom sina jurisdiktioner av leverantörer utan aktiv affärsverksamhet eller betydande tillgångar.

2. Efterlevnaden av den skyldighet som anges i punkt 1 ska övervakas inom ramen för den övervakning av den associerade statens tillsynsinfrastruktur som avses i artikel 13 i detta ramprotokoll.

DEL II

UTVÄRDERING FÖR TILLTRÄDE TILL EU:S INRE MARKNAD

ARTIKEL 8

Översyn av finanssektorn i den associerade staten

1. Under Europeiska kommissionens överinseende ska EU:s relevanta tillsynsmyndigheter genomföra en översyn av finanssektorn i den associerade staten enligt följande:
 - a) Den associerade staten ska förse EU:s tillsynsmyndigheter med
 - i) en detaljerad beskrivning av dess finansiella sektor, inbegripet en förteckning över auktoriserade eller registrerade leverantörer av finansiella tjänster och deras associationsform, deras styrelseledamöters identitet, aktieägarnas identitet och nationalitet, koncernförhållanden, ekonomisk betydelse (totala banktillgångar, förvaldade tillgångar, totala försäkringspremier),
 - ii) eventuell kompletterande information som EU:s tillsynsmyndigheter behöver för att slutföra denna översyn.
 - b) EU:s tillsynsmyndigheter ska genomföra balansräkningsöversyner och översyner av tillgångarnas kvalitet för bank- och försäkringssektorerna på grundval av sina metoder i samarbete med de relevanta behöriga myndigheterna i den associerade staten.

2. Förekomsten av, strukturen och kvaliteten på insättningsgarantisystem, försäkringsgarantisystem och resolutionssystem ska bedömas av den gemensamma resolutionsnämnd som inrättats genom artikel 42 i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 806/2014¹ i enlighet med relevant unionsrätt.

3. För genomförandet av denna översyn får EU:s tillsynsmyndigheter, när så är lämpligt, ta hjälp av tredje parter på nationell eller internationell nivå.

4. Kostnaderna i samband med översynen enligt denna artikel ska bäras av den associerade staten.

ARTIKEL 9

Bedömning av genomförandet och tillämpningen av unionsrätten

1. EU ska bedöma om den associerade statens lagstiftning och regelverk är fullständig och förenlig med EU:s relevanta regelverk. Den ska särskilt bedöma efterlevnaden av

- a) de bestämmelser i unionsrättsakter som är tillämpliga på hela EU:s inre marknad för finansiella tjänster utan åtskillnad, särskilt när det gäller bekämpning av penningtvätt och finansiering av terrorism, och
- b) de bestämmelser i unionsrättsakter som är tillämpliga på det eller de specifika segment av EU:s inre marknad för finansiella tjänster som avses i artikel 4.1 i detta ramprotokoll.

¹ EUT L 225, 30.7.2014, s. 1.

2. Huruvida den associerade statens lagstiftning och regelverk överensstämmer med EU:s relevanta regelverk får bedömas med hjälp av tredje parter på nationell eller internationell nivå. Europeiska kommissionen ska fastställa kravspecifikationerna för bedömningen av överensstämmelse och informera den associerade staten om det relevanta upphandlingsförfarandet och resultaten av detta.

3. Kostnaderna i samband med bedömningen enligt denna artikel ska bäras av den associerade staten.

ARTIKEL 10

Bedömning av tillsynsinfrastrukturen i den associerade staten

1. Bedömningen av tillsynsinfrastrukturen ska omfatta tillsynsramens oberoende, robusthet, ändamålsenlighet och effektivitet i den associerade staten. Denna bedömning ska även omfatta den associerade statens tillsyn över bekämpningen av penningtvätt, inbegripet förekomsten av en finansunderrättelseenhet och att den fungerar korrekt.

2. Bedömningen ska utföras av EU:s tillsynsmyndigheter i samarbete med de relevanta behöriga myndigheterna i EU:s medlemsstater. EU:s tillsynsmyndigheter ska fastställa bedömningskriterier och bedömningsmetoder och informera Europeiska kommissionen och den associerade staten om dessa.

3. För genomförandet av den bedömning som avses i punkt 1 får EU:s tillsynsmyndigheter, när så är lämpligt, ta hjälp av tredje parter på nationell eller internationell nivå.
4. Kostnaderna i samband med bedömningen enligt denna artikel ska bäras av den associerade staten.

ARTIKEL 11

Utvärderingens resultat

1. När den översyn av finanssektorn i den associerade staten som avses i artikel 8 i detta ramprotokoll har slutförts ska EU:s tillsynsmyndigheter avge ett yttrande till Europeiska kommissionen med en bedömning av den associerade statens finansiella sektor.
2. När den bedömning av tillsynsinfrastrukturen i den associerade staten som avses i artikel 10 i detta ramprotokoll har slutförts ska EU:s tillsynsmyndigheter avge ett yttrande till Europeiska kommissionen med en bedömning av den associerade statens tillsynsram.
3. Europeiska kommissionen ska, med beaktande av de yttranden som avses i punkterna 1 och 2 i denna artikel samt den bedömning av genomförandet och tillämpningen av EU-lagstiftning som avses i artikel 9 i detta ramprotokoll, utfärda en rekommendation till underkommittén för finansiella tjänster.

Denna rekommendation ska avgöra om den associerade staten bör beviljas tillträde till EU:s inre marknad för finansiella tjänster eller till ett eller flera marknadssegment av denna, med beaktande av följande överväganden:

- a) Om de balansräkningsöversyner eller översyner av tillgångarnas kvalitet som avses i artikel 8.1 b i detta ramprotokoll fastställer risker för en väl fungerande inre marknad i EU, ska tillträde till motsvarande segment av EU:s inre marknad för finansiella tjänster inte beviljas förrän sådana risker har åtgärdats på lämpligt sätt.
- b) Om den bedömning av insättningsgarantisystemet, försäkringsgarantisystemet eller resolutionsfonderna som avses i artikel 8.2 i detta ramprotokoll är negativ, ska tillträde till banksegmentet eller till försäkrings- och återförsäkringssegmentet inte beviljas förrän sådana brister har åtgärdats på lämpligt sätt.
- c) Om bedömningen av genomförandet och tillämpningen av EU:s regelverk fastställer brister på ett eller flera områden ska tillträde till motsvarande segment av EU:s inre marknad för finansiella tjänster, i enlighet med artikel 4.1 i detta ramprotokoll, inte beviljas förrän sådana brister har åtgärdats på lämpligt sätt.
- d) Om bedömningen av tillsynsinfrastrukturen i den associerade staten fastställer brister ska tillträde till motsvarande segment av EU:s inre marknad för finansiella tjänster, i enlighet med artikel 4.1 i detta ramprotokoll, inte beviljas förrän sådana brister har åtgärdats på lämpligt sätt.

4. Om den rekommendation om marknadstillträde som avses i punkt 3 är negativ ska Europeiska kommissionen underrätta underkommittén för finansiella tjänster om riktlinjer och åtgärder för den associerade staten att åtgärda de fastställda bristerna. Den associerade staten får inte lämna in en ny begäran om utvärdering för att få marknadstillträde förrän ett år efter det att Europeiska kommissionen utfärdat riktlinjerna. När den associerade staten lämnar in en ny begäran ska den lägga fram bevis för att den har följt de föreskrivna riktlinjerna och genomfört de åtgärder som krävs.

DEL III

ÖVERVAKNING

ARTIKEL 12

Övervakning av den associerade statens genomförande och tillämpning av unionsrätten

1. Efter det att gemensamma kommittén i enlighet med artikel 6 i detta ramprotokoll har gett den associerade staten tillträde till EU:s inre marknad för finansiella tjänster, eller till ett eller flera av dess segment, ska den fortsatta överensstämmelsen mellan den associerade statens lagstiftning och EU:s relevanta regelverk även fortsättningsvis vara föremål för Europeiska kommissionens utvärdering under hela den tid marknadstillträdet varar. Övervakningen ska genomföras i enlighet med artikel 9 i detta ramprotokoll.
2. Europeiska kommissionen ska överlämna resultaten av den efterföljande övervakningen till underkommittén för finansiella tjänster, inklusive eventuella rekommendationer för att ta itu med problem som fastställs under övervakningsprocessen. Den associerade staten ska genomföra rekommendationerna inom den tidsram som anges i rekommendationerna.

3. Om det vid övervakningen av genomförandet och tillämpningen av EU:s regelverk konstateras betydande brister på ett eller flera områden ska EU ha rätt att tillfälligt upphäva tillämpningen av detta ramprotokoll på det eller de berörda segmenten för finansiella tjänster. Villkoren och förfarandet för det tillfälliga upphävandet anges i artiklarna 18 och 19 i detta ramprotokoll.

4. Kostnaderna i samband med den regelbundna övervakningen enligt denna artikel ska bäras av den associerade staten.

ARTIKEL 13

Övervakning av tillsynsinfrastrukturen i den associerade staten

1. Efter det att gemensamma kommittén i enlighet med artikel 6 i detta ramprotokoll har gett den associerade staten tillträde till EU:s inre marknad för finansiella tjänster, eller till ett eller flera av dess segment, ska bedömningen av tillsynsinfrastrukturen i den associerade staten utföras i enlighet med artikel 10 i detta ramprotokoll. Denna bedömning ska anordnas vartannat år, om inte Europeiska kommissionen beslutar något annat.

2. Europeiska kommissionen ska överlämna resultaten av bedömningarna till underkommittén för finansiella tjänster, inklusive eventuella av EU:s tillsynsmyndigheter utarbetade rekommendationer för att ta itu med problem som fastställs under denna övervakning.

3. Den associerade staten ska genomföra de rekommendationer som avses i punkt 2 inom den tidsram som anges i dessa rekommendationer. EU:s tillsynsmyndigheter ska kontrollera om dessa rekommendationer har genomförts fullt ut.

4. Om den associerade staten inte åtgärdar de brister som fastställts i bedömningsrekommendationerna inom den angivna tidsramen, ska EU ha rätt att tillfälligt upphäva tillämpningen av detta ramprotokoll på det eller de berörda segmenten för finansiella tjänster. Villkoren och förfarandet för det tillfälliga upphävandet anges i artiklarna 18 och 19 i detta ramprotokoll.

5. Kostnaderna i samband med den regelbundna övervakningen enligt denna artikel ska bäras av den associerade staten.

DEL IV

SAMARBETE MED EU:S TILLSYNSMYNDIGHETER

ARTIKEL 14

EU:s tillsynsmyndigheter – allmänna befogenheter

1. EU:s tillsynsmyndigheter ska i förhållande till sektorn för finansiella tjänster och de behöriga myndigheterna i den associerade staten ha alla befogenheter som de tilldelas genom förordningarna om deras inrättande, relevant sektorsspecifik EU-lagstiftning och detta ramprotokoll.
2. Befogenheterna för EU:s tillsynsmyndigheter ska omfatta befogenheten att anta beslut och rekommendationer riktade till leverantörer av finansiella tjänster eller behöriga myndigheter i den associerade staten, enligt vad som är nödvändigt för att säkerställa en väl fungerande inre marknad i EU, skydd av konsumenter, investerare och andra berörda parter eller skydd av stabiliteten och integriteten på EU:s inre marknad. Dessa befogenheter ska utövas i samråd med finanstillsynsmyndigheterna i den associerade staten.
3. Den associerade staten ska säkerställa att EU:s tillsynsmyndigheter kan utöva sina befogenheter effektivt inom dess jurisdiktion och ska bidra till deras budgetbehov i enlighet med detta. De behöriga myndigheterna i den associerade staten ska samarbeta med EU:s tillsynsmyndigheter när dessa utövar sina befogenheter inom dess jurisdiktion och vidta alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa en effektiv och konsekvent kontroll av efterlevnaden av alla beslut och rekommendationer som antas av EU:s tillsynsmyndigheter.

4. På de områden där EU:s tillsynsmyndigheter har direkta tillsynsuppdrag eller befogenheter att ingripa direkt ska de beslut som de antar vara rättsligt bindande och direkt tillämpliga inom den associerade statens jurisdiktion utan att det krävs godkännande av en behörig myndighet i den associerade staten.

ARTIKEL 15

EU:s tillsynsmyndigheter – befogenheter i nödlägen

1. I händelse av en negativ utveckling inom finanssektorn i den associerade staten som skulle kunna påverka stabiliteten eller integriteten i finanssektorn i EU eller i en av dess medlemsstater, eller vara till skada för konsumenter, investerare eller andra berörda parter i EU, eller om det finns framväxande risker med företag som är baserade i den associerade staten och som bedriver verksamhet med potentiella gränsöverskridande konsekvenser, ska EU:s tillsynsmyndigheter ha befogenhet att anta följande beslut gentemot leverantörer av finansiella tjänster som är baserade i den associerade staten:

- a) Förbjuda tecknande av nya affärer eller upptagande av nya kunder, i händelse av uppföranderelaterade eller tillsynsmässiga problem.
- b) Förbjuda rätten att fritt förfoga över tillgångar.
- c) Utfärda ett strafföreläggande.

2. EU:s tillsynsmyndigheter ska anta ett beslut riktat till den relevanta behöriga myndigheten i den associerade staten om att tillfälligt upphäva den licens som beviljats en leverantör av finansiella tjänster i händelse av överträdelse av unionsrätten, bedräglig verksamhet eller vid allvarliga farhågor om den finansiella situationen, affärsmodellen, efterlevnaden av lagstiftningen om bekämpning av penningtvätt och finansiering av terrorism, efterlevnad av lämplighetskraven eller uppförande gentemot kunder eller potentiella kunder till tillhandahållaren av finansiella tjänster.

3. De beslut som avses i punkterna 1 och 2 får endast antas av EU:s tillsynsmyndigheter om de har konstaterat att tillsynsmyndigheterna i den associerade staten har underlåtit att utöva sina befogenheter i tid eller på ett effektivt sätt. Dessa beslut ska vara rättsligt bindande och direkt tillämpliga inom den associerade statens jurisdiktion.

ARTIKEL 16

Den associerade statens roll

De behöriga myndigheterna i den associerade staten ska, förutom rösträtt och begränsat till beslut som riktar sig direkt till deras finanssektor eller myndigheter, ha samma rättigheter och skyldigheter som de behöriga myndigheterna i EU:s medlemsstater i det arbete som utförs av EU:s tillsynsmyndigheter och deras tillsynsstyrelser.

ARTIKEL 17

Samarbete om bekämpning av penningtvätt.

Den associerade staten ska säkerställa fullständigt samarbete med EU:s och medlemsstaternas utsedda myndigheter för bekämpning av penningtvätt och eventuella efterföljare till dessa myndigheter.-

DEL V

EU:S SKYDDSAÅTGÄRDER

ARTIKEL 18

Skyddsåtgärder – principer

1. EU får tillfälligt upphäva tillämpningen av detta ramprotokoll med avseende på det eller de berörda segmenten för finansiella tjänster, om
 - a) betydande brister i genomförandet och tillämpningen av EU:s regelverk har upptäckts vid övervakningen i enlighet med artikel 12 i detta ramprotokoll,
 - b) betydande brister i tillsynsinfrastrukturen i den associerade staten har upptäckts vid övervakningen i enlighet med artikel 13 i detta ramprotokoll,
 - c) de behöriga myndigheterna i den associerade staten brister i samarbetet för att bekämpa oriktigheter, bedrägerier, missbruk, penningtvätt och finansiering av terrorism,
 - d) kringgående eller betydande överträdelser av EU:s regelverk på området finansiella tjänster har begåtts.

2. Ett tillfälligt upphävande ska antas i enlighet med de villkor och det förfarande som anges i artikel 19 i detta ramprotokoll.

ARTIKEL 19

Skyddsåtgärder – förfaranden

1. Med avvikelse från artikel 90 i ramavtalet ska EU, om EU anser att en eller flera av de situationer som anges i artikel 18.1 i detta ramprotokoll har inträffat, underrätta den associerade staten och hänskjuta ärendet till gemensamma kommittén.

2. Gemensamma kommittén ska sammanträda utan dröjsmål och under alla omständigheter senast en månad efter det att ärendet hänskjutits till den. De associerade parterna ska lämna all användbar information till gemensamma kommittén för att möjliggöra en ingående undersökning av situationen. Gemensamma kommittén ska undersöka alla möjligheter att finna en lösning i enlighet med detta avtal och får vid behov fatta beslut i detta syfte.

3. Om gemensamma kommittén inte lyckas finna en lösning på de situationer som avses i artikel 18.1 inom tre månader från dagen för det första mötet enligt punkt 2, ska EU underrätta den associerade staten om sin föreslagna lösning på det fastställda problemet.

4. Om den associerade staten inte följer den lösning som EU föreslagit inom tre månader ska EU tillfälligt upphäva tillämpningen av detta ramprotokoll för det eller de berörda segmenten av finansiella tjänster till dess att den associerade staten åtgärdar den brist som EU har fastställt. De associerade parterna ska fortsätta att föra en regelbunden dialog för att finna en gemensamt godtagbar lösning.

5. Efter det att tillämpningen av detta ramprotokoll tillfälligt har upphävts får den associerade staten hänskjuta frågan till EU-domstolen. Om den associerade staten planerar att väcka talan vid EU-domstolen i enlighet med denna punkt ska den omedelbart skriftligen underrätta EU om detta och tillhandahålla all relevant information.

DEL VI

INSTITUTIONELLA BESTÄMMELSER

ARTIKEL 20

Underkommittéer för finansiella tjänster

1. Genom undantag från artikel 76.8 första meningen i ramavtalet inrättas härmed två underkommittéer för finansiella tjänster mellan

- a) EU, företrätt av kommissionen, och Andorra, företrätt av sin myndighet med ansvar för politiken för finansiella tjänster, respektive
- b) EU, företrätt av kommissionen, och San Marino, företrätt av sin myndighet med ansvar för politiken för finansiella tjänster,

I detta ramprotokoll ska varje hänvisning till en underkommitté för finansiella tjänster förstås som en hänvisning till någon av dessa underkommittéer.

2. Underkommittéerna för finansiella tjänster ska utföra följande uppgifter:

- a) Övervaka genomförandet av detta ramprotokoll, såsom det tillämpas genom protokollen för associerad stat och de relevanta bestämmelserna i bilagorna IX, XII och XXII till dessa protokoll för associerad stat.

- b) Utarbeta följande rekommendationer till de gemensamma kommittéerna:
- i) Rekommendationer om ändring av bilaga IX till protokollen för associerad stat i enlighet med artikel 81 i ramavtalet.
 - ii) Rekommendationer om att ge marknadstillträde till EU:s inre marknad för finansiella tjänster eller ett eller flera av dess marknadssegment, i enlighet med artikel 6 i detta ramprotokoll.
 - iii) Andra rekommendationer
- c) Utarbeta rekommendationer till associeringskommittén, vid behov.
- d) Åta sig alla andra uppgifter och ansvarsområden som den tilldelas genom andra artiklar i detta ramprotokoll.
3. Europeiska kommissionen får bjuda in EU:s tillsynsmyndigheter att delta i mötena i underkommittén för finansiella tjänster vid relevanta tekniska diskussioner.
4. Om ändringar av bilaga IX till protokollen för associerad stat berör båda de associerade staterna ska de två underkommittéerna för finansiella tjänster utföra sitt arbete vid gemensamma möten på grundval av samordnade förslag.
5. Underkommittéerna för finansiella tjänster ska sammanträda varje år eller med andra intervall som fastställs av deras medlemmar. Möten får hållas med hjälp av vilken teknik som helst som står till de associerade parternas förfogande.

DEL VII

SLUTBESTÄMMELSER

ARTIKEL 21

Centralbankers och monetära myndigheters verksamhet

Inga bestämmelser i detta avtal ska tillämpas på verksamhet som bedrivs av myndigheter, centralbanker, monetära myndigheter eller andra enheter som ägs eller kontrolleras av en associerad part vid genomförandet av penning- eller valutapolitik.

RAMPROTOKOLL 4 OM KONKURRENSREGLER TILLÄMPLIGA PÅ FÖRETAG

ARTIKEL 1

När det gäller avtal, beslut och samordnade förfaranden som redan finns den dag då detta avtal träder i kraft och som omfattas av artikel 38.1 i ramavtalet, ska förbudet i den punkten inte tillämpas från och med dagen för detta avtals ikraftträdande, om dessa avtal, beslut eller förfaranden ändras inom tolv månader från dagen för detta avtals ikraftträdande så att de uppfyller villkoren i de gruppundantag som anges i bilaga XIV till protokollet för associerad stat.

ARTIKEL 2

När det gäller avtal, företagssammanslutningars beslut och samordnade förfaranden som redan finns den dag då detta avtal träder i kraft och som omfattas av artikel 38.1 i ramavtalet, ska förbudet i den punkten inte tillämpas från och med dagen för detta avtals ikraftträdande, om dessa avtal, beslut eller förfaranden ändras inom tolv månader från dagen för detta avtals ikraftträdande så att de inte längre omfattas av det förbudet.

RAMPROTOKOLL 5 OM SAMARBETE PÅ STATISTIKOMRÅDET

ARTIKEL 1

Innehåll

1. Detta ramprotokoll är tillämpligt på samarbetet på statistikområdet mellan de associerade parterna i syfte att säkerställa framställning och spridning av enhetliga och jämförbara statistiska uppgifter för att beskriva och övervaka alla ekonomiska, samhälleliga och miljömässiga politiska åtgärder av betydelse för samarbetet.
2. De associerade parterna ska i detta syfte utarbeta och använda harmoniserade metoder, definitioner och klassifikationer samt gemensamma program och förfaranden för att organisera det statistiska arbetet på lämplig administrativ nivå och i enlighet med detta ramprotokoll.
3. Framställningen av de associerade parternas statistik ska vara opartisk, tillförlitlig, objektiv, vetenskapligt oberoende, kostnadseffektiv och konfidentiell. Statistikframställningen får inte medföra en alltför stor börda för de ekonomiska aktörerna.

ARTIKEL 2

Underkommittéer för statistik

1. Genom undantag från artikel 76.8 första meningen i ramavtalet inrättas härmed två underkommittéer för statistik mellan

- a) EU, företrätt av Europeiska kommissionen, och Andorra, företrätt av sina myndigheter med ansvar för samarbete på statistikområdet, respektive
- b) EU, företrätt av Europeiska kommissionen, och San Marino, företrätt av sina myndigheter med ansvar för samarbete på statistikområdet.

I detta ramprotokoll ska varje hänvisning till en underkommitté för statistik förstås som en hänvisning till någon av dessa underkommittéer för statistik.

2. Underkommittéerna för statistik ska ansvara för förvaltningen av detta ramprotokoll och säkerställa att det genomförs på rätt sätt. I detta syfte ska de utfärda rekommendationer och fatta beslut i de fall som anges i detta ramprotokoll. Underkommittéerna för statistik ska fatta beslut med konsensus.

3. Underkommittéerna för statistik och kommittén för det europeiska statistiksystemet (ESS-kommittén), som inrättats genom Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 223/2009¹, ska organisera sina uppgifter för tillämpningen av detta ramprotokoll vid kombinerade möten.
4. Underkommittéerna för statistik ska sammanträda vid behov. Varje associerad part får begära ett möte i den berörda underkommittén för statistik. Underkommittéerna för statistik får besluta att inrätta arbetsgrupper som kan bistå dem i utförandet av deras uppgifter.
5. En associerad part får när som helst ta upp frågor som rör detta ramprotokoll i den berörda underkommittén för statistik.
6. I varje beslut av en underkommitté för statistik ska datum för dess genomförande anges. Ett sådant beslut ska vid behov läggas fram för godkännande i enlighet med underkommittén för statistiks arbetsordning och ska genomföras av underkommittén för statistik i enlighet med dess arbetsordning.

¹ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 223/2009 av den 11 mars 2009 om europeisk statistik och om upphävande av Europaparlamentets och rådets förordning (EG, Euratom) nr 1101/2008 om utlämnande av insynsskyddade statistiska uppgifter till Europeiska gemenskapernas statistikkontor, rådets förordning (EG) nr 322/97 om gemenskapsstatistik och rådets beslut 89/382/EEG, Euratom om inrättande av en kommitté för Europeiska gemenskapernas statistiska program (EUT L 87, 31.3.2009, s. 164).

ARTIKEL 3

Statistiksamarbete

1. Det program för europeisk statistik som avses i artikel 13 i förordning (EG) nr 223/2009 ska utgöra ramen för de statistiska åtgärder som ska genomföras av var och en av de associerade staterna under de relevanta tidsperioder som omfattas av varje program. Alla huvudområden och statistiska teman i programmet för europeisk statistik ska anses vara relevanta för det statistiska samarbete som anges i detta ramprotokoll och ska vara öppna för fullt deltagande av var och en av de associerade staterna.
2. Särskilda årliga statistiska program för EU/associerad stat (EU/Andorra och EU/San Marino) ska utarbetas varje år av underkommittéerna för statistik som en underavdelning av, och parallellt med, det årliga arbetsprogram som utarbetas av Europeiska kommissionen i enlighet med kapitel III i förordning (EG) nr 223/2009. Varje sådant årligt statistiskt program ska godkännas av den berörda underkommittén för statistik. I programmet ska särskilt anges vilka åtgärder inom de relevanta temaområdena i programmet som prioriteras för respektive EU/associerad stats statistiska samarbete under programperioden.
3. Statistisk information från de associerade staterna ska överföras till Eurostat för lagring, bearbetning och spridning. För detta ändamål ska de nationella statistikbyråerna i de associerade staterna nära samarbeta med Eurostat för att säkerställa att uppgifter från dessa stater överförs på ett korrekt sätt och sprids till de olika användargrupperna genom de normala spridningskanalerna, som en del av statistiken från EU/associerad stat. Hanteringen av statistik från de associerade staterna ska regleras av förordning (EG) nr 223/2009.

4. Varje underkommitté för statistik ska granska de framsteg som gjorts inom ramen för statistiska åtgärder från berörd EU/associerad stat. Underkommittén ska i synnerhet bedöma om de mål, prioriteringar och åtgärder som planerats under de första tre åren av tillämpningen av detta ramprotokoll har uppnåtts. Den ska också bedöma om innehållet i bilaga XXI till det berörda protokollet för associerad stat på ett adekvat sätt återspeglar den betydelse som avses i artikel 1.1 i detta ramprotokoll.

ARTIKEL 4

Deltagande

1. Organ etablerade i de associerade staterna ska ha rätt att delta i särskilda EU-program som sköts av Eurostat och därvid ha samma avtalsmässiga rättigheter och skyldigheter som organ etablerade inom EU.
2. Nationella experter från de associerade staterna får utstationeras till Europeiska kommissionen (Eurostat). Kostnaderna för utstationering av dessa nationella experter vid Europeiska kommissionen (Eurostat), inklusive löner, sociala avgifter, pensioner, dagtraktamenten och reseersättningar, ska helt och hållet bäras av den associerade stat som utstationerar dem.
3. Organ etablerade i EU ska ha rätt att delta i särskilda program som sköts av de nationella statistikbyråerna i de associerade staterna och därvid ha samma avtalsmässiga rättigheter och skyldigheter som organ etablerade i de associerade staterna.

ARTIKEL 5

Andra former av samarbete

1. Överföring av teknik på statistikområdet mellan de nationella statistikbyråerna i varje associerad stat och Eurostat får ske genom ömsesidig överenskommelse.
2. Utan att det påverkar tillämpningen av de särskilda bestämmelser och arrangemang som fastställs i avsnitt S i bilaga XI till varje protokoll för associerad stat får de associerade parterna utbyta all information på statistikområdet.
3. De associerade parternas nationella statistikbyråer får utbyta tjänstemän mellan sig. EU-medlemsstaternas nationella statistikbyråer får också utbyta tjänstemän med de associerade staternas nationella statistikbyråer. Villkoren för dessa utbyten ska överenskommas direkt mellan de berörda nationella statistikbyråerna.

ARTIKEL 6

Ekonomiska bestämmelser

1. För att täcka alla kostnader för sitt deltagande ska de associerade staterna årligen bidra ekonomiskt till programmet för europeisk statistik.
2. Reglerna för de associerade staternas ekonomiska bidrag fastställs i artikel 68 i ramavtalet.

RAMPROTOKOLL 6 OM SKILJEFÖRFARANDEN

KAPITEL 1

INLEDANDE BESTÄMMELSER

ARTIKEL 1

Tillämpningsområde

Om endera associerade parten hänskjuter en tvist till skiljeförfarande i enlighet med artikel 90.8, 97.9 eller 98.6 i ramavtalet, ska detta ramprotokoll tillämpas.

ARTIKEL 2

Definitioner

I detta ramprotokoll gäller följande definitioner:

- a) *kärande*: den associerade part som hänskjuter en tvist till skiljeförfarande.
 - b) *svarande*: den associerade part som har vidtagit
 - i) kompensationsåtgärder i enlighet med artikel 90.7 i ramavtalet,
 - ii) skyddsåtgärder i enlighet med artikel 97.1 i ramavtalet,
 - iii) akuta skyddsåtgärder i enlighet med artikel 97.5 i ramavtalet,
 - iv) motåtgärder i enlighet med artikel 97.8 i ramavtalet,
 - v) skyddsåtgärder i enlighet med artikel 98.1 i ramavtalet,
- eller
- vi) motåtgärder i enlighet med artikel 98.5 i ramavtalet.

- c) *företrädare för en associerad part*: tjänsteman från, eller person som utsetts av, en associerad part som företräder den associerade parten i en tvist enligt artikel 90.8, 97.9 eller 98.6 i ramavtalet.
- d) *rådgivare*: person utsedd av en associerad part för att ge parten råd eller bistå parten vid förfaranden inför en skiljenämnd.
- e) *biträde*: person som, inom ramen för sitt uppdrag, utför utredningsarbete åt eller bistår en ledamot i en skiljenämnd under den ledamotens ledning och kontroll.
- f) *kandidat*: person vars namn står på den förteckning som avses i artikel 4.1 i detta ramprotokoll och som kan komma i fråga för att väljas till ledamot i en skiljenämnd enligt den artikeln.

ARTIKEL 3

Registreringsenhet och sekretariatsstöd

På skriftlig begäran av de associerade parterna eller skiljenämnden ska den internationella byrån vid permanenta skiljedomstolen i Haag (Permanent skiljedomstolen) fungera som registreringsenhet och tillhandahålla skiljenämnden lämpligt sekretariatsstöd.

ARTIKEL 4

Förteckning över personer som är villiga och har möjlighet att tjänstgöra som ledamöter i en skiljenämnd

1. Varje gemensam kommitté ska upprätta en förteckning över 15 personer som är villiga och har möjlighet att tjänstgöra som ledamöter i en skiljenämnd. För detta ändamål ska varje associerad part nominera fem personer. De associerade parterna ska också gemensamt nominera fem personer till att tjänstgöra som skiljenämndens ordförande. De gemensamma kommittéerna ska säkerställa att dessa förteckningar alltid uppfyller de krav som avses i punkt 2.
2. De förteckningar som upprättas i enlighet med punkt 1 får endast innefatta personer vars oavhängighet inte kan ifrågasättas, som har de kvalifikationer som krävs för utnämning till de högsta domarämbetena i hemlandet eller är jurister med allmänt erkända kvalifikationer och som har specialkunskaper eller erfarenhet inom unionsrätt och folkrätt. Förteckningarna får inte innefatta personer som är ledamöter av, tjänstemän eller andra anställda vid EU:s institutioner, i en EU-medlemsstats statliga förvaltning eller i en associerad stats statliga förvaltning.

KAPITEL 2

UNDERRÄTTELSE

ARTIKEL 5

Översändande av underrättelser

1. Skiljenämnden ska skicka alla begäranden, meddelanden, skriftliga inlagor och andra handlingar till båda de associerade parterna samtidigt.
2. Om en associerad part skickar en begäran, ett meddelande, en skriftlig inlaga eller någon annan handling till skiljenämnden ska den samtidigt skicka en kopia därav till den andra associerade parten.
3. Om en associerad part skickar en begäran, ett meddelande, en skriftlig inlaga eller någon annan handling avseende tvisten till den andra associerade parten ska den samtidigt skicka en kopia därav till skiljenämnden.
4. Varje underrättelse som avses i punkterna 1–3 ska göras via e-post eller, om så är lämpligt, genom något annat telekommunikationsmedel som lämnar bevis för att underrättelsen har avsänts. Om inte annat visas ska underrättelsen anses ha kommit fram samma dag som den avsändes. Alla underrättelser ska ställas till Europeiska kommissionens rättstjänst och till den berörda associerade statens beskickning vid EU.

ARTIKEL 6

Meddelande om skiljeförfarande

1. Ett skiljeförfarande ska anses ha inletts den dag då svaranden tar emot meddelandet om skiljeförfarande. Meddelandet om skiljeförfarande ska också skickas till Permanenta skiljedomstolen.
2. Meddelandet om skiljeförfarande ska innehålla följande delar:
 - a) Begäran om att hänskjuta tvisten till skiljeförfarande.
 - b) De associerade parternas namn och adress.
 - c) Namn på och adress till deras företrädare och rådgivare.
 - d) Den rättsliga grunden för förfarandet: artikel 90.8, 97.9 eller 98.6 i ramavtalet.
 - e) Identifiering av en av följande åtgärder:
 - i) Kompensationsåtgärder i enlighet med artikel 90.7 i ramavtalet.
 - ii) Skyddsåtgärder i enlighet med artikel 97.1 i ramavtalet.

- iii) Akuta skyddsåtgärder i enlighet med artikel 97.5 i ramavtalet.
 - iv) Motåtgärder i enlighet med artikel 97.8 i ramavtalet.
 - v) Skyddsåtgärder i enlighet med artikel 98.1 i ramavtalet.
 - vi) Motåtgärder i enlighet med artikel 98.5 i ramavtalet.
- f) Specifiering av den regel som målet gäller eller som rör målet.
 - g) En kortfattad beskrivning av tvisten.
 - h) Nomineringen av en ledamot i skiljenämnden.
3. En tvist om huruvida meddelandet om skiljeförfarande uppfyller kraven i detta ramprotokoll ska inte hindra att skiljenämnden inrättas. En sådan tvist ska lösas slutgiltigt av skiljenämnden.

ARTIKEL 7

Svar på meddelandet om skiljeförfarande

1. Inom 20 dagar från mottagandet av meddelandet om skiljeförfarande ska svaranden sända sitt svar till käranden och till Permanenta skiljedomstolen, och svaret ska innehålla följande:

- a) De associerade parternas namn och adress.
- b) Namn på och adress till deras företrädare och rådgivare.
- c) Ett svar på de delar som ingår i meddelandet om skiljeförfarande i enlighet med artikel 6.2 d–g i detta ramprotokoll.
- d) Nomineringen av en ledamot i skiljenämnden.

2. En tvist om svarandens underlåtenhet att svara, eller att svara fullständigt och i tid, på meddelandet om skiljeförfarande ska inte hindra att skiljenämnden inrättas. En sådan tvist ska lösas slutgiltigt av skiljenämnden.

KAPITEL 3

SKILJENÄMNDEN

ARTIKEL 8

Inrättande av skiljenämnden

1. En skiljenämnd ska bestå av tre ledamöter.
2. Skiljenämnden ska inrättas i enlighet med punkterna 3 och 4 i denna artikel inom 30 dagar från den dag då ett meddelande om skiljedomsförfarande ingavs i enlighet med artikel 6 i detta ramprotokoll.
3. De associerade parterna ska var och en nominera en ledamot i skiljenämnden från personerna på den förteckning som upprättats i enlighet med artikel 4.1 i detta ramprotokoll. Skiljenämndens ledamöter ska i samförstånd välja ordföranden från förteckningen över personer som gemensamt nominerats av de associerade parterna till att tjänstgöra som ordförande.

Om skiljenämndens ledamöter inte kan enas om valet av ordförande inom den tidsfrist som anges i punkt 2 i denna artikel får endera associerade parten begära att Permanenta skiljedomstolens generalsekreterare väljer ut en ordförande genom lottdragning från förteckningen över personer som gemensamt nominerats av de associerade parterna till att tjänstgöra som ordförande.

4. Permanenta skiljedomstolens generalsekreterare ska göra det val som avses i punkt 3 andra stycket inom fem dagar från den begäran som avses i punkt 3. Företrädare för de associerade parterna ska ha rätt att närvara vid valet.

5. Dagen för skiljenämndens inrättande ska vara den dag då ordföranden har valts och accepterat sin utnämning.

6. Om den förteckning som avses i artikel 4.1 i detta ramprotokoll inte har upprättats när den tidsfrist som anges i punkt 2 i denna artikel löper ut ska varje associerad part inom fem dagar nominera en person för att tjänstgöra som ledamot av skiljenämnden. Om personer har föreslagits enligt artikel 4.1 i detta ramprotokoll ska nomineringarna göras från den förteckningen över personer. Ordföranden ska sedan utses i enlighet med det förfarande som anges i punkt 3 i denna artikel. Om de associerade parterna inte inom ytterligare fem dagar gemensamt har föreslagit minst en person att tjänstgöra som ordförande ska Permanenta skiljedomstolens generalsekreterare inom fem dagar och efter samråd med de associerade parterna föreslå en ordförande som uppfyller kraven i artikel 4.2 i detta ramprotokoll. Om inte någon av de associerade parterna invänder mot det förslaget inom fem dagar, ska den person som föreslagits av Permanenta skiljedomstolens generalsekreterare utses.

7. Om en skiljenämnd inte tillsätts inom tre månader från dagen för begäran enligt artikel 6 i detta ramprotokoll, ska Permanenta skiljedomstolens generalsekreterare inom 15 dagar efter en begäran från endera associerade parten och efter samråd med de associerade parterna utse personer som uppfyller kraven i artikel 4.2 i detta ramprotokoll till att utgöra skiljenämnden.

ARTIKEL 9

Oberoende och immunitet för skiljenämndens ledamöter

1. Ledamöterna i en skiljenämnd ska vara oberoende och tjänstgöra i egenskap av enskilda individer och får inte ta emot instruktioner från någon organisation eller regering.
2. En skiljenämnds ledamöter ska från och med det att nämnden inrättas åtnjuta immunitet från rättsliga förfaranden i EU och de associerade staterna med avseende på handlingar de utfört vid utövandet av sitt uppdrag i den skiljenämnden.

ARTIKEL 10

Invändningar mot ledamöter i skiljenämnden

1. En associerad part som avser att invända mot en ledamot i skiljenämnden ska anmäla detta inom 15 dagar från den dag då den underrättades om utnämningen av den ledamoten eller inom 30 dagar från den dag då den fick kännedom om omständigheter som strider mot kraven i artikel 9.1 i detta ramprotokoll.
2. Meddelandet om invändning ska sändas till den andra associerade parten, den ledamot i nämnden som invändningen gäller, de övriga ledamöterna i skiljenämnden och Permanenta skiljedomstolen. I meddelandet ska skälen till denna invändning anges.
3. Om en associerad part har invänt mot en ledamot i skiljenämnden får den andra associerade parten godta invändningen. Den ledamot av skiljenämnden som invändningen gäller får också dra sig tillbaka. Ett sådant godtagande eller tillbakadragande ska inte anses innebära en bekräftelse av de skäl som anförts för invändningen.

4. Om den andra associerade parten inte godtar invändningen inom 15 dagar från dagen för meddelandet om invändning eller om den ledamot i skiljenämnden som invändningen gäller inte drar sig tillbaka, får den invändande parten begära att Permanenta skiljedomstolens generalsekreterare fattar ett beslut om invändningen.

5. När Permanenta skiljedomstolens generalsekreterare fattar ett beslut om en invändning ska skälen till detta beslut anges, såvida inte de associerade parterna är överens om att ingen motivering ska anges.

ARTIKEL 11

Ersättande av ledamöter i skiljenämnden.

1. Om det är nödvändigt att ersätta en ledamot i skiljenämnden under det skiljeförfarande som föreskrivs i kapitel 5 i detta ramprotokoll, ska en ersättare utses eller väljas i enlighet med artikel 8.3 i detta ramprotokoll. Den bestämmelsen ska tillämpas även om en associerad part inte har utövat rätten att utse eller delta i utseendet av den ledamot i skiljenämnden som ska ersättas.

2. Om en ledamot av skiljenämnden ersätts, ska förfarandet återupptas i det skede då den ledamot av skiljenämnden som ersätts upphörde att utföra sina uppgifter, såvida inte skiljenämnden beslutar något annat.

ARTIKEL 12

Skiljenämndens verksamhet

1. Skiljenämndens ordförande ska leda nämndens alla sammanträden. Skiljenämnden får delegera rätten att fatta beslut i administrativa frågor och procedurfrågor till sin ordförande.
2. Om inte annat föreskrivs i detta ramprotokoll får skiljenämnden bedriva sina förfaranden och överläggningar med valfritt kommunikationssätt.
3. Endast ledamöter av skiljenämnden får delta i överläggningarna. Skiljenämnden får dock tillåta att biträden är närvarande.
4. Skiljenämndens ledamöter ska ha ensam behörighet att formulera alla beslut och får inte delegera denna uppgift till någon annan person.
5. Om det uppstår en procedurfråga som inte omfattas av detta ramprotokoll får skiljenämnden, efter samråd med de associerade parterna, besluta om det förfarande som ska följas, förutsatt att det är förenligt med detta ramprotokoll.
6. Om skiljenämnden anser att det finns ett behov av att ändra någon av tidsfristerna för de förfaranden som avses i detta ramprotokoll eller andra processuella eller administrativa anpassningar, ska den efter samråd med de associerade parterna skriftligen underrätta dem om skälen för ändringen eller anpassningen och vilken tidsfrist eller anpassning som behövs.

KAPITEL 4

BERÄKNING AV TIDSFRISTER

ARTIKEL 13

Beräkning av tidsfrister

1. Alla tidsfrister som föreskrivs i detta ramprotokoll ska löpa från och med dagen efter det att en underrättelse mottagits. Om den sista dagen i en tidsfrist infaller på ett veckoslut eller en officiell helgdag som gäller för Europeiska kommissionen eller den berörda associerade staten, ska tidsfristen löpa till nästa arbetsdag. Officiella helgdagar som infaller under tidsfristen ska räknas.
2. Om den sista dagen för överlämnande av en handling infaller på ett veckoslut eller en officiell helgdag som gäller för Europeiska kommissionen eller den berörda associerade staten, får handlingen överlämnas nästa arbetsdag i Europeiska kommissionen eller i den berörda associerade staten, beroende på vad som är tillämpligt.

KAPITEL 5

SKILJEFÖRFARANDE

ARTIKEL 14

Allmänna bestämmelser

Skiljenämnden ska säkerställa att parterna behandlas lika och att varje associerad part vid varje lämpligt skede av förfarandet ges tillräckliga möjligheter att lägga fram sin sak. Panelen ska genomföra sina förfaranden på ett sätt som förhindrar onödiga förseningar och kostnader och i syfte att lösa tvisten mellan de associerade parterna.

ARTIKEL 15

Plats för skiljeförfarandet

Skiljeförfarandet ska äga rum i Haag. I undantagsfall får skiljenämnden sammanträda på annan plats som den anser lämplig.

ARTIKEL 16

Språk

1. Språken för förfaranden inför skiljenämnden ska vara franska och engelska.
2. Skiljenämnden får besluta att alla handlingar som bifogas inlagan eller svaromålet och alla ytterligare handlingar som lämnas in under förfarandet på originalspråket ska åtföljas av en översättning till ett av förfarandespråken.
3. Varje associerad part ska bära sina egna kostnader för översättning av de handlingar som den lämnar in till skiljenämnden och som inte ursprungligen är avfattade på engelska eller franska, samt alla kostnader för tolkning av dess företrädare eller rådgivare under förhandlingen.

ARTIKEL 17

Inlaga

1. Käranden ska skriftligen översända sin inlaga till svaranden, Permanenta skiljedomstolen och varje ledamot av skiljenämnden inom den tidsfrist som skiljenämnden fastställt för detta ändamål i enlighet med artikel 20 i detta ramprotokoll. Käranden får välja att betrakta sitt meddelande om skiljeförfarande enligt artikel 6 i detta ramprotokoll som sin inlaga, förutsatt att det uppfyller alla krav som anges i punkterna 2 och 3 i denna artikel.

2. Inlagan ska innehålla följande delar:

- a) De associerade parternas namn och adress.
- b) Namn på och adress till deras företrädare och rådgivare.
- c) Den rättsliga grunden för förfarandet: artikel 90.8, 97.9 eller 98.6 i ramavtalet.

och identifiering av en av följande åtgärder:

- i) Kompensationsåtgärder i enlighet med artikel 90.7 i ramavtalet.
 - ii) Skyddsåtgärder i enlighet med artikel 97.1 i ramavtalet.
 - iii) Akuta skyddsåtgärder i enlighet med artikel 97.5 i ramavtalet.
 - iv) Motåtgärder i enlighet med artikel 97.8 i ramavtalet.
 - v) Skyddsåtgärder i enlighet med artikel 98.1 i ramavtalet.
 - vi) Motåtgärder i enlighet med artikel 98.5 i ramavtalet.
- d) En redogörelse för de faktiska omständigheter som ligger till grund för inlagan.

e) En beskrivning av tvisten.

f) De rättsliga grunder eller argument som åberopas.

3. Inlagan bör, när så är möjligt, åtföljas av alla handlingar och all bevisning som käranden åberopar eller hänvisa till dessa handlingar och denna bevisning.

ARTIKEL 18

Svaromål

1. Svaranden ska skriftligen översända sitt svaromål till käranden, Permanenta skiljedomstolen och varje ledamot av skiljenämnden inom den tidsfrist som skiljenämnden fastställt för detta ändamål i enlighet med artikel 20 i detta ramprotokoll. Svaranden får välja att betrakta sitt svar på meddelandet om skiljeförfarande enligt artikel 7 i detta ramprotokoll som sitt svaromål, förutsatt att det uppfyller alla krav som anges i punkt 2 i denna artikel.

2. Svaromålet ska svara på de delar som anges i inlagan i enlighet med artikel 17.2 c–f i detta ramprotokoll. Svaromålet bör, när så är möjligt, åtföljas av alla handlingar och all bevisning som svaranden åberopar eller hänvisa till dessa handlingar och denna bevisning.

ARTIKEL 19

Andra skriftliga inlagor

Skiljenämnden får besluta vilka skriftliga inlagor utöver inlagan och svaromålet som parterna ska eller får inge till den. Enligt artikel 20 i detta ramprotokoll ska skiljenämnden fastställa tidsfristen för översändandet av dessa skriftliga inlagor.

ARTIKEL 20

Tidsfrister

De tidsfrister som skiljenämnden fastställer för översändande av inlagan, svaromålet och andra skriftliga inlagor bör inte överstiga 90 dagar. Skiljenämnden får dock förlänga dessa tidsfrister om den anser att en sådan förlängning är motiverad.

ARTIKEL 21

Interimistiska åtgärder

Skiljenämnden får inte vidta eller bevilja interimistiska åtgärder.

ARTIKEL 22

Bevis

1. Varje associerad part ska lägga fram bevis för de sakförhållanden som ligger till grund för dess inlägga respektive svaromål.
2. Skiljenämnden får när som helst under förfarandet begära att de associerade parterna lägger fram kompletterande bevisning inom en föreskriven tidsfrist.
3. Skiljenämnden ska fastställa tillåtligheten, relevansen och styrkan i den bevisning som läggs fram.

ARTIKEL 23

Förhandlingar

1. På grundval av den preliminära tidsplan som upprättats enligt artikel 28.1 i detta ramprotokoll och efter samråd med de associerade parterna och de andra ledamöterna i skiljenämnden ska ordföranden underrätta de associerade parterna om datum, klockslag och plats för förhandlingen. Dessa uppgifter ska offentliggöras, utom om förhandlingen inte är offentlig.
2. Skiljenämnden får efter överenskommelse med de associerade parterna besluta att inte hålla någon förhandling.

3. Om inte de associerade parterna kommer överens om något annat ska förhandlingen hållas i Permanenta skiljedomstolens lokaler i Haag, i enlighet med artikel 15 i detta ramprotokoll.
4. Skiljenämnden får anordna ytterligare förhandlingar om parterna är överens om detta.
5. Alla ledamöter i skiljenämnden ska vara närvarande under hela förhandlingen.
6. Om inte parterna kommer överens om något annat får följande personer närvara vid förhandlingen, oavsett om förhandlingen är offentlig eller inte:
 - a) Företrädare för de associerade parterna.
 - b) Rådgivare.
 - c) Biträden.
 - d) Tolkar, översättare och protokollförare från skiljenämnden.
 - e) Sakkunniga som utsetts av skiljenämnden.
7. Senast fem dagar före dagen för förhandlingen ska varje associerad part till skiljenämnden och till den andra associerade parten överlämna en förteckning med namn på de personer som kommer att göra muntliga framställningar eller föredragningar vid förhandlingen på den associerade partens vägnar, och namn på den associerade partens andra företrädare och rådgivare som kommer att närvara vid förhandlingen.

8. För att säkerställa att kändan och svaranden ges lika lång tid både i fråga om framställningar och repliker, ska förhandlingen genomföras i följande ordning:

a) Framställningar:

i) kändans framställning,

ii) svarandens framställning.

b) Repliker:

i) kändans replik,

ii) svarandens motreplik.

9. Skiljenämnden får rikta frågor till endera parten när som helst under förhandlingen.

10. Skiljenämnden ska ombesörja att en utskrift av förhandlingen utarbetas och överlämnas till parterna så snart som möjligt efter förhandlingen. De associerade parterna får lämna synpunkter på utskriften inom tio dagar från dagen för förhandlingen. Skiljenämnden får beakta dessa synpunkter.

11. Varje associerad part får ge in en kompletterande skriftlig inlägga till skiljenämnden om alla frågor som kom upp under förhandlingen inom tio dagar från dagen för förhandlingen.

ARTIKEL 24

Underlåtenhet

1. Om käranden inte har lämnat in sin inlaga inom den tidsfrist som fastställts av skiljenämnden i enlighet med artikel 20 i detta ramprotokoll, och i avsaknad av ett legitimt hinder, ska skiljenämnden besluta att skiljeförfarandet ska avslutas, såvida det inte finns frågor som kan vara nödvändiga att avgöra eller som nämnden anser vara lämpliga.

2. Om svaranden inte har lämnat in sitt svar på meddelandet om skiljeförfarande eller sitt svaromål inom den tidsfrist som fastställts av skiljenämnden i enlighet med artikel 20 i detta ramprotokoll, och i avsaknad av ett legitimt hinder, ska skiljenämnden besluta att skiljeförfarandet ska fortsätta, utan att detta betyder att skiljenämnden får anse att en sådan underlåtenhet innebär att svaranden godtar kärandens påståenden.

Denna punkt ska också tillämpas när käranden inte har lämnat någon motreplik på en motinlaga.

3. Om en av de associerade parterna som vederbörligen underrättats enligt detta ramprotokoll underlåter att inställa sig vid en förhandling utan att åberopa ett legitimt hinder för en sådan underlåtenhet, får skiljenämnden gå vidare med skiljeförfarandet.

4. Om en av de associerade parterna som vederbörligen anmodats att lämna in kompletterande bevisning underlåter att göra detta inom de fastställda tidsfristerna och utan att åberopa ett legitimt hinder, ska skiljenämnden avgöra ärendet på grundval av den bevisning som den förfogar över.

ARTIKEL 25

Konfidentialitet

1. Alla uppgifter som en associerad part ger in till skiljenämnden och som den anger vara konfidentiella, ska behandlas som konfidentiella av den andra associerade parten och av skiljenämnden.

När en associerad part till skiljenämnden ger in en skriftlig inläga som innehåller konfidentiella uppgifter ska den också inom 15 dagar ge in en inläga utan de konfidentiella uppgifterna, vilken ska offentliggöras.

2. Ingenting i detta ramprotokoll ska hindra en associerad part från att offentliggöra sina egna skriftliga inlägg, sina svar på skiljenämndens frågor eller utskriften av sin muntliga framställning, förutsatt att den när den hänvisar till uppgifter som ingetts av den andra associerade parten inte lämnar ut sådana uppgifter som den andra associerade parten angett vara konfidentiella.

3. En förhandling inför skiljenämnden ska vara offentlig, utom om en associerad parts inlägg och framställningar innehåller konfidentiella uppgifter eller om de associerade parterna av någon annan anledning kommer överens om att förhandlingen inte ska vara offentlig. I sådana fall ska de associerade parterna behandla förhandlingen konfidentiellt.

ARTIKEL 26

Ensidiga kontakter

1. Under hela skiljeförfarandet får skiljenämndens ledamöter inte sammanträda eller på annat sätt kommunicera muntligen eller skriftligen med en associerad part i den andra associerade partens frånvaro.

ARTIKEL 27

Förfarandets avslutande

Om de associerade parterna har getts rimliga möjligheter att lägga fram sina argument, får skiljenämnden avsluta förfarandet.

KAPITEL 6

TIDSPLAN FÖR FÖRFARANDEN I SKILJENÄMNDEN

ARTIKEL 28

Tidsplan för förfaranden i skiljenämnden

1. Skiljenämnden ska efter samråd med de associerade parterna upprätta en preliminär tidsplan för förfarandet inom tio dagar från den dag då den inrättades. Den får när som helst, efter samråd med de associerade parterna, förlänga eller förkorta de tidsfrister som anges i detta ramprotokoll eller som de associerade parterna har samtyckt till.
2. Skiljenämnden ska meddela de associerade parterna och gemensamma kommittén sitt avgörande inom tolv månader från dagen för inrättandet av skiljenämnden. Om skiljenämnden anser att den inte kan hålla denna tidsfrist ska dess ordförande skriftligen underrätta de associerade parterna och ange skälen till förseningen samt den dag då nämnden avser att slutföra sitt arbete.
3. Inom tio dagar efter inrättandet av skiljenämnden får en av de associerade parterna ge in en motiverad begäran om att behandla ärendet som brådskande. I ett sådant fall ska skiljenämnden meddela ett avgörande om ärendets brådskande karaktär inom 15 dagar från mottagandet av en sådan begäran. Om skiljenämnden beslutar att ärendet är brådskande, ska skiljenämnden göra sitt yttersta för att meddela sitt avgörande i sakfrågan till de associerade parterna inom sex månader från den dag då nämnden inrättades.

KAPITEL 7

SKILJENÄMNDENS AVGÖRANDE

ARTIKEL 29

Skiljenämndens avgöranden

1. Skiljenämnden ska göra sitt yttersta för att fälla avgöranden med konsensus. Om ett avgörande trots dessa ansträngningar inte kan fällas med konsensus, ska avgörandet beslutas genom majoritetsomröstning.
2. Under inga omständigheter får avvikande meningar från en skiljenämnds ledamöter offentliggöras.
3. Avgörandet ska vara bindande för de associerade parterna. Avgörandet ska ange utredda sakförhållanden, tillämpligheten av de relevanta bestämmelserna i detta avtal samt skälen till alla iakttagelser och slutsatser.

ARTIKEL 30

Avgörandets form och verkan

1. Skiljenämnden får utfärda separata avgöranden i olika frågor och vid olika tidpunkter.

2. Alla avgöranden ska vara skriftliga och innehålla en motivering.
3. Alla avgöranden ska vara slutgiltiga och bindande för de associerade parterna.
4. Avgörandet ska undertecknas av ledamöterna i skiljenämnden, ange vilken dag det utfärdades och ange platsen för skiljeförfarandet. En kopia av avgörandet som undertecknats av skiljenämndens ledamöter ska översändas till de associerade parterna av Permanenta skiljedomstolen.
5. De associerade parterna ska offentliggöra avgöranden i sin helhet, med förbehåll för det skydd av konfidentiella uppgifter som föreskrivs i artikel 25 i detta ramprotokoll.
6. De associerade parterna ska utan dröjsmål verkställa avgöranden.

ARTIKEL 31

Ömsesidigt godtagbar lösning eller andra skäl till att avsluta förfarandet

1. De associerade parterna får när som helst nå en ömsesidigt godtagbar lösning på sin tvist. I sådana fall ska de associerade parterna gemensamt underrätta skiljenämnden om en sådan lösning. Om lösningen kräver godkännande av en av de associerade parterna ska underrättelsen innehålla en hänvisning till detta krav, och skiljeförfarandet ska tillfälligt avbrytas i avvaktan på ett sådant förfarande. Om det inte krävs något sådant godkännande, eller vid underrättelse om att de inhemska godkännandeförfarandena slutförts, ska skiljeförfarandet vara avslutat.

2. Om det, innan avgörandet meddelas, blir omöjligt eller onödigt att fortsätta skiljeförfarandet av något annat skäl som inte anges i punkt 1, ska skiljenämnden underrätta de associerade parterna om sin avsikt att utfärda ett beslut om att avsluta förfarandet. Skiljenämnden ska vara bemyndigad att utfärda ett sådant beslut, utom i de fall då det finns kvarstående frågor som kan vara nödvändiga att avgöra och om skiljenämnden anser det lämpligt.

3. Skiljenämnden ska till parterna översända det beslut som avslutar skiljeförfarandet eller den ömsesidigt överenskomna förlikningen, undertecknat av skiljenämndens ledamöter. Artikel 30.2–30.6 i detta ramprotokoll ska tillämpas på ömsesidigt godtagbara uppgörelser.

ARTIKEL 32

Rättelse av ett avgörande

1. Inom 30 dagar från mottagandet får endera associerade parten, med underrättelse till den andra associerade parten och Permanenta skiljedomstolen, begära att skiljenämnden i avgörandet korrigerar eventuella räknefel, sakfel eller skrivfel, eller andra fel eller utelämnanden av liknande karaktär. Om skiljenämnden anser att en sådan begäran är motiverad ska den göra en sådan rättelse inom 45 dagar från mottagandet av begäran. En sådan begäran ska inte ha suspensiv verkan.

2. Skiljenämnden får på eget initiativ göra rättelser inom 30 dagar efter det att dess avgörande meddelats.

3. Rättelser enligt denna artikel ska göras skriftligen och utgöra en integrerad del av avgörandet. Artikel 30.2–30.6 i detta ramprotokoll ska tillämpas på sådana rättelser.

KAPITEL 8

FINANSIELLA FRÅGOR

ARTIKEL 33

Arvoden och ersättning för utlägg som ska betalas
till en skiljenämnds ledamöter och deras biträden

Parterna ska med vilket kommunikationsmedel som helst inom sju dagar efter det att skiljenämnden tillsatts komma överens med skiljenämnden om

- a) arvoden och ersättning för utlägg som ska betalas till skiljenämndens ledamöter, vilka ska vara rimliga och jämförbara med standarderna för de paneler som inrättas inom ramen för Världshandelsorganisationen,
- b) arvoden som ska betalas till biträden, varvid för varje ledamot i skiljenämnden det totala beloppet för arvoden till biträden ska vara rimligt och under alla omständigheter inte överstiga en tredjedel av den ledamotens arvode.

ARTIKEL 34

Kostnader

1. Varje associerad part ska bära sina egna kostnader och hälften av skiljenämndens kostnader.

2. Skiljenämnden ska fastställa sina kostnader i avgörandet i sakfrågan. Dessa kostnader ska endast omfatta

- a) kostnader för skiljenämndens ledamöter, som ska anges separat för varje ledamot och fastställas av nämnden själv i enlighet med artikel 34 a i detta ramprotokoll,
- b) resekostnader och andra utlägg som ledamöterna i skiljenämnden ådrar sig,
- c) Permanenta skiljedomstolens kostnader och utlägg.

3. De kostnader som avses i punkt 2 ska vara rimliga med hänsyn till tvistens värde, tvistens komplexitet, den tid som skiljenämndens ledamöter och eventuella sakkunniga som utsetts av skiljenämnden lagt ned på den samt alla andra relevanta omständigheter i det specifika fallet.

ARTIKEL 35

Deposition av kostnader

1. I början av skiljeförfarandet får Permanenta skiljedomstolen begära att parterna i förväg överför en säkerhet som motsvarar en skattning av det totala beloppet för de kostnader som avses i artikel 35.2 i detta ramprotokoll.

2. Under skiljeförfarandet får Permanenta skiljedomstolen begära att parterna deponerar ytterligare belopp.

3. Alla belopp som parterna deponerar i enlighet med denna artikel ska överföras till Permanenta skiljedomstolen, som ska betala ut dem för att täcka de faktiska kostnaderna, särskilt kostnaderna för ledamöterna i skiljenämnden och Permanenta skiljedomstolen.

UPPFÖRANDEKOD FÖR LEDAMÖTER I SKILJENÄMNDER

ARTIKEL 1

Skyldigheter inom ramen för förfarandet

1. För att bevara skiljeförfarandets integritet och opartiskhet ska varje kandidat till ledamot av en skiljenämnd
 - a) undvika oegentligheter och sådant som kan ge intryck av oegentligheter,
 - b) vara oberoende och opartisk,
 - c) undvika direkta och indirekta intressekonflikter, och
 - d) iaktta höga standarder för uppförande så att integriteten och opartiskheten i tvistlösningsförfarandet bevaras.
2. Före detta kandidater eller ledamöter i skiljenämnder ska iaktta skyldigheterna i artiklarna 5 och 6 i detta tillägg.

ARTIKEL 2

Skyldigheter att lämna uppgifter för ledamöter i skiljenämnden

1. Kandidater ska, före bekräftelsen av att de har valts ut till ledamöter av en skiljenämnd, för de associerade parterna skriftligen uppge sådana intressen, förbindelser eller andra omständigheter som de känner till och som sannolikt kan påverka deras oberoende eller opartiskhet eller som rimligen skulle kunna ge upphov till ett intryck av oegentligheter eller partiskhet i förfarandet inför skiljenämnden.
2. Kandidater och ledamöter i en skiljenämnd ska lämna uppgifter om omständigheter som rör faktiska eller möjliga överträdelser av denna uppförandekod endast till gemensamma kommittén för de associerade parternas beaktande.
3. Ledamöter i en skiljenämnd ska när som helst under förfarandet inför skiljenämnden för parterna skriftligen lämna uppgifter om alla intressen, förbindelser eller omständigheter av det slag som avses i punkt 1 som de har eller får kännedom om.

ARTIKEL 3

Omsorgsplikt för ledamöter i en skiljenämnd

1. När ledamöterna i en skiljenämnd har valts ut ska de utföra sitt uppdrag noggrant och utan dröjsmål under hela förfarandet inför skiljenämnden, och med iakttagande av rättvisa och omsorg.

2. Ledamöterna i en skiljenämnd ska särskilt
 - a) endast ta ställning till de frågor som uppkommer inom ramen för förfarandet inför skiljenämnden och som är nödvändiga för ett avgörande och får inte delegera denna uppgift till någon annan,
 - b) vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att deras biträden är medvetna om och följer artiklarna 1, 2 och 6 i detta tillägg.

ARTIKEL 4

Oberoende och opartiskhet för ledamöter i en skiljenämnd

En skiljenämnds ledamöter

- a) ska vara oberoende och opartiska och undvika ett agerande som kan ge intryck av oegentligheter eller partiskhet, och får inte låta sig påverkas av egna intressen, påtryckningar från utomstående, politiska överväganden, den allmänna opinionen, lojalitet till unionen eller de associerade staterna eller rädsla för kritik,
- b) får varken direkt eller indirekt ta på sig förpliktelser eller acceptera förmåner som på något sätt skulle hindra, eller ge intryck av att hindra, ledamöterna från att korrekt utöva sina uppgifter,
- c) får inte utnyttja sin ställning som ledamöter i en skiljenämnd för att främja personliga eller privata intressen och ska undvika ett agerande som kan ge ett intryck av att andra skulle ha särskilda möjligheter att påverka dem,

- d) får inte låta förbindelser eller skyldigheter kopplade till ekonomi, affärsverksamhet, yrkesliv, familj eller sociala relationer eller ansvar påverka deras uppträdande eller omdöme,
- e) ska undvika att ingå förbindelser eller förvärva ekonomiska intressen som kan påverka deras opartiskhet eller som rimligen skulle kunna ge intryck av oegentligheter eller partiskhet,
- f) får inte diskutera någon aspekt av sakfrågan eller handläggningen av förfarandet inför skiljenämnden med en eller båda parterna om inte de andra ledamöterna i skiljenämnden är närvarande.

ARTIKEL 5

Skyldigheter för före detta ledamöter

Alla före detta ledamöter i en skiljenämnd ska undvika ett agerande som kan ge intryck av att de var partiska i utförandet av sina uppgifter eller drog fördel av något av skiljenämndens beslut eller avgöranden.

ARTIKEL 6

Konfidentialitet

1. Ingen ledamot eller före detta ledamot i en skiljenämnd får vid någon tidpunkt
 - a) lämna ut eller använda icke offentliga uppgifter som rör förfaranden inför skiljenämnden eller som erhållits under sådana förfaranden, utom för sådana förfaranden, och får inte i något fall lämna ut eller använda sådana uppgifter för att uppnå fördelar för sig själv eller andra, eller för att negativt påverka andras intressen,
 - b) lämna ut uppgifter om en skiljenämnds överläggningar eller en ledamots åsikter.
2. Ingen ledamot i en skiljenämnd får röja ett avgörande av skiljenämnden, eller delar av det, innan det har offentliggjorts i enlighet med detta ramprotokoll.

RAMPROTOKOLL 7
OM DEN PARLAMENTARISKA ASSOCIERINGSKOMMITTÉNS STADGA

ARTIKEL 1

Den parlamentariska associeringskommitté som inrättas genom artikel 78 i ramavtalet ska inrättas och fungera i enlighet med bestämmelserna i detta avtal och denna stadga.

ARTIKEL 2

Den parlamentariska associeringskommittén ska bestå av tolv ledamöter. Europaparlamentet ska utse fyra ledamöter och de associerade staternas parlament ska utse fyra ledamöter var.

ARTIKEL 3

Den parlamentariska associeringskommittén ska välja sin egen ordförande och vice ordförande bland sina ledamöter. Kommitténs ordförandeskap ska innehas växelvis, för en period av ett år, av en ledamot som utses av Europaparlamentet och av en ledamot som utses av ett parlament i en associerad stat.

ARTIKEL 4

Den parlamentariska associeringskommittén ska hålla ett allmänt sammanträde minst en gång om året, växelvis i EU och i en associerad stat. Kommittén ska vid varje sammanträde besluta om var nästa allmänna sammanträde ska hållas. Extra sammanträden får hållas när den parlamentariska associeringskommittén så beslutar i enlighet med den arbetsordning som antagits i enlighet med artikel 5 i detta ramprotokoll.

ARTIKEL 5

Den parlamentariska associeringskommittén ska anta sin arbetsordning med två tredjedelars majoritet av sina ledamöter.

ARTIKEL 6

Kostnaderna för en ledamots deltagande i den parlamentariska associeringskommittén ska bäras av det parlament som utsåg ledamoten.